

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Кафедра історії та мовознавства

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для самостійної роботи**

Харків – 2017

Методичні вказівки розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри історії та мовознавства 22 березня 2017 р., протокол № 9.

Видання підготовлено відповідно до робочої програми курсу, є складовою частиною навчально-методичного комплексу інтегрованої дисципліни «Історія України та української культури».

Наведено основні проблеми кожної теми курсу, запитання для самоконтролю, зміст ключових понять, персоналії, перелік найважливіших подій, завдання для контрольних робіт, список рекомендованої літератури.

Рекомендуються для студентів заочної форми навчання.

Укладачі:

доценти Л. М. Близнюк,
К. Е. Колесник,
О. В. Кравченко,
І. А. Сніжко,
М. Є. Целуйко,
старш. викладачі Г. Ф. Арбузов,
К. А. Єремєєва

Рецензент

проф. В. М. Петрушов

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для самостійної роботи

Відповідальний за випуск Близнюк Л. М.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 31.03.17 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 2,75. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейербаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

ТЕМА 1. ВСТУП ДО КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Основні проблеми. Сутність історії та культури, їх взаємозв'язок у розвитку людського суспільства. Функції історії та культури.

Предмет і завдання курсу. Значення вивчення історико-культурної спадщини в технічному виші.

Історія України та української культури в контексті світової історії. Феномен української національної культури, її риси та ознаки.

Принципи і методи дослідження минулого. Періодизація історії України та української культури й джерела їх вивчення.

Семінарське заняття

1 Значення історичних і культурологічних знань у розвитку суспільства та особистості.

2 Характеристика історичних джерел.

3 Методика організації самостійної роботи студентів і їх підготовки до семінарських занять з історії України та української культури.

Запитання для дискусії

1 Чи відчуваєте ви свою причетність до історії? Якщо так, то в чому це конкретно виявляється? Якщо ні, то в чому ви вбачаєте причини цього?

2 Інколи кажуть: головний урок історії полягає з тому, що вона нікого, ніколи й нічому не навчила. Чи згодні ви з таким висновком? Що заважає або навіть не дозволяє людям засвоювати уроки історії?

Запитання для самоконтролю

1 Які значення терміна «історія» вам відомі?

2 У чому, на вашу думку, полягає значення історичних знань для людського суспільства та окремої людини?

- 3 Визначте зміст пізнавальної, практично-політичної та світоглядної функції історії України та української культури.
- 4 Що таке культура? Які є підходи до визначення культури?
- 5 Якими є головні риси культури?
- 6 Які функції виконує культура в суспільстві?
- 7 Що таке матеріальна і духовна культури? Як виявляється їх співвідношення та взаємозв'язок?
- 8 Розкрийте зміст поняття «українська національна культура».
- 9 У чому полягає взаємозв'язок історії та культури в розвитку людського суспільства?
- 10 Чи існують взаємозв'язки між історією та політикою? Якщо так, то в чому вони виявляються? Позитивним чи негативним є взаємний вплив історії та політики?
- 11 Які вимоги містять методологічні принципи об'єктивності, історизму, соціального підходу та альтернативності щодо вивчення минулого?
- 12 Що таке «історичне джерело»? Які види історичних джерел складають базу вивчення історії України та української культури? У чому полягають особливості використання кожного з видів джерел?

Ключові поняття

Альтернативність – методологічний принцип дослідження минулого, який визначає ступінь вірогідності здійснення подій, явищ, процесів на основі аналізу об'єктивних реалій і можливостей.

Духовна культура – це пізнання, моральність, виховання та просвіта, включаючи право, філософію, етику, естетику, науку, мистецтво, літературу, мову, музичний і словесний фольклор, національні риси характеру, звичаї, традиції, міфологію, віросповідання, тобто сферу свідомості, сферу духовного виробництва.

Історизм – методологічний принцип дослідження минулого, який передбачає вивчення подій у процесі розвитку та змін, у конкретному історичному середовищі.

Історична пам'ять – сукупність наукових і ненаукових знань і масових уявлень соціуму про спільне минуле.

Історичні джерела – пам'ятки минулого, за якими відбувається вивчення історії людства. Бувають речовими, писемними та усними.

Історія (від давн.-грец. *στορία* – розповідь про минуле, досліджене минуле) – у вузькому розумінні це галузь знань, наука, яка вивчає в хронологічній послідовності тенденції розвитку людського суспільства; у широкому значенні під історією розуміють життя й розвиток людського суспільства, процес, рух у часі, результат діяльності людей.

Історія України – це галузь історичної науки, яка вивчає тенденції соціально-економічного, політичного і культурного розвитку людського суспільства на всіх українських землях з найдавніших часів до сьогодення в хронологічній послідовності.

Культура (від лат. *cultura* – оброблення, виховання, розвиток, освіта) – сукупність досягнень людського суспільства у виробничій, суспільній і розумовій діяльності, зокрема в галузі освіти, науки, мистецтва, відображує історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини. У широкому розумінні – все, що створено людським суспільством та існує завдяки фізичній і розумовій праці людей, на відміну від природи.

Матеріальна культура – усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи і технології. До матеріальної культури належать культура праці, матеріальне виробництво, культура побуту, культура проживання, культура ставлення до власного тіла та ін.

Мистецтво – 1) художня творчість у цілому – література, архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно ужиткове мистецтво, музика, танець, театр, кіно та інші види діяльності людини; 2) у вузькому значенні – образотворче мистецтво; 3) високий ступінь виявлення майстерності в будь-якій сфері діяльності.

Національна культура – продукт матеріальної та духовної праці певної нації, синтез культур різних класів, соціальних верств і груп відповідного суспільства.

Об'єктивність – методологічний принцип дослідження минулого, який передбачає розгляд історичних явищ у всій їх складності, багатогранності й суперечності з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін їх змісту.

Соціальний підхід – методологічний принцип дослідження, що вимагає розгляду минулого з урахуванням соціальних інтересів різних прошарків населення, різних форм їх проявів у суспільстві.

Українська культура – сукупність надбань, спосіб сприйняття світу, система мислення і творчості українського народу.

Художня культура – це культура творення мистецтва, культура його поширення, пропаганди, культура його сприймання, розуміння, насолоди мистецтвом, культура естетичного виховання. До художньої культури належать різні жанри мистецтва: література, музика, малярство, театр, кіно.

Цивілізація (від лат. *civilis* – громадянський, державний) – будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом; історичні типи культур, локалізованих у часі та просторі; рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий даним суспільством.

ТЕМА 2. КИЇВСЬКА РУСЬ, ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Основні проблеми. Східнослов'янські племена і державно-племінні союзи VI – IX ст. Праукраїнське державне об'єднання «Руська земля». Перетворення Києва на державний центр східнослов'янських племінних союзів. Язичницькі вірування давніх слов'ян.

Теорії походження держави у східних слов'ян. Передумови та утворення Київської Русі. Становлення Давньоруської держави. Піднесення та розквіт Київської Русі. Міжнародні відносини Київської Русі. Політична роздробленість і монгольська навала.

Запровадження християнства в Київській Русі, його вплив на духовну культуру. Розвиток писемності й освіти. Пам'ятки оригінальної літератури Київської Русі. Архітектура й образотворче мистецтво. Ювелірне мистецтво. Музика.

Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі. Соціально-політичний розвиток Галицько-Волинської держави. Поступове політичне ослаблення Галицько-Волинського князівства.

Культура Галицько-Волинської держави.

Запитання для самоконтролю

1 Які риси були характерні для дохристиянської культури східних слов'ян?

2 Визначте основні передумови виникнення держави у східних слов'ян. Які ознаки притаманні ранній державі?

3 Охарактеризуйте роль варягів у процесі становлення держави Київська Русь.

4 Які етапи розвитку пройшла Київська держава?

5 Які реформи були проведені князем Володимиром?

6 Яку роль відіграло прийняття християнства в розвитку культури Київської Русі?

7 Охарактеризуйте напрями політики князя Ярослава Мудрого.

8 Визначте причини феодалної роздробленості Київської Русі.

9 Чому князівства Русі не змогли дати відсіч монголо-татарським завойовникам?

10 Які літературні твори часів Київської Русі вам відомі? До яких жанрів вони належать?

11 Назвіть найвидатніші пам'ятки архітектури та живопису Київської Русі.

12 У чому полягало історичне значення Київської Русі?

13 Що сприяло успішному розвитку Галицько-Волинського князівства в середині XIII – першій чверті XIV ст.?

14 Які причини призвели до занепаду Галицько-Волинської держави в 1323-1340 рр.?

15 Яке значення мала Галицько-Волинська держава в історії України?

Ключові поняття

Боярська рада – вища рада при князеві, що складалася з представників земського боярства, княжої дружини, а згодом також духовенства.

Варяги – норманські воїни, які в IX-XI ст. наймалися на службу до руських князів.

Великий князь – найвищий титул правителя Київської держави в IX-XIII ст. З XIII ст. такий титул мали галицько-волинські князі.

Галицько-Волинська держава – Південно-Західне руське князівство, утворене шляхом об'єднання Галицького та Волинського князівств у 1199 р. Романом Мстиславичем. З другої половини XIII ст. князівство стає королівством. Галицько-Волинська держава вважається першою власне українською державою. Існувала до 1340 р.

Дружина – збройний загін, який був постійним військом князя й апаратом його влади.

Київська Русь – середньовічна держава на території Східної Європи з центром у Києві. Існувала з кінця IX до середини XIII ст. і являла собою об'єднання руських князівств під владою династії Рюриковичів.

«Руська правда» – збірник норм давньоруського права, складених в XI-XII ст. Перший варіант був створений Ярославом Мудрим.

«Слово о полку Ігоревім» – одна з найвідоміших пам'яток давньоруської літератури кінця XII ст., в основі сюжету якої – невдалий похід на половців новгород-сіверського князя Ігоря Святославича в 1185 р.

Собор Святої Софії – пам'ятка давньоруської архітектури та монументального живопису XI ст., одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі.

Персоналії

Аскольд (? – 882) – київський князь, засновник першого східнослов'янського державного утворення в Наддніпрянщині.

Володимир Великий (? – 1015) – великий князь київський у 978–1015 рр. Завершив процес об'єднання племен і створення феодальної давньоруської держави. Провів адміністративну і воєнну реформи, запровадив на Русі християнство як державну релігію.

Володимир Мономах (1053 – 1125) – князь чернігівський, переяславський і великий князь київський у 1113–1125 рр. Здійснив чисельні переможні походи проти половців, яких змусив залишити прикордоння Київської Русі. Відновив централізовану монархію на Русі, що занепала після смерті Ярослава Мудрого.

Данило Галицький (1200 —1264) – Волинський і Галицький князь (з 1238), король Русі (1253—1264). Після тривалої боротьби відновив і розбудував Галицько-Волинську державу. З перемінним успіхом чинив упертий опір монгольській експансії. За його правління Галицько-Волинське князівство досягло найбільшого економічного, політичного і культурного піднесення.

Роман Мстиславич (бл. 1152 – 1205) – видатний політичний, державний і військовий діяч, засновник Галицько-Волинського князівства. У 1202 р. оволодів Києвом, фактично був великим князем київським. Проведенням реформ намагався зупинити процес розпаду Київської держави, але не встиг їх здійснити.

Святослав (бл. 931–972) – великий князь київський у 964–972 рр. Здійснив вдалі воєнні походи проти хозарів і болгар, завоював Болгарське царство, розгромив Хозарський каганат, вів війни на Північному Кавказі. Загинув у бою з печенігами.

Ярослав Мудрий (978–1054) – великий князь київський у 1019–1054 рр. У 1036 р. розбив під Києвом печенігів, заклав на честь перемоги Софійський собор. З його ім'ям пов'язаний початок створення першого писаного зводу законів «Руської правди». За допомогою шлюбів установив родинні зв'язки з багатьма європейськими правителями. Сприяв поширенню освіти та науки. За роки його правління Київська держава сягнула вершин своєї могутності.

Найважливіші події

VIII – середина IX ст. – державне об'єднання Руська земля.

860 р. – похід київського князя Аскольда на Візантію, міжнародне визнання Київської держави.

882 р. – захоплення новгородським князем Олегом Києва. Створення об'єднаної держави, яку згодом назвуть Київська Русь.

882 – 912 рр. – правління князя Олега в Київській державі. Збирання руських земель і консолідація їх навколо Києва.

912 – 945 рр. – князювання Ігоря. Завоювання уличів, походи на Візантію.

945 – 964 рр. – правління (регентство) княгині Ольги. Придушення повстання древлян. Податкова реформа.

964 – 972 рр. – князювання Святослава.

978 – 1015 рр. – правління Володимира Святославича. Давньоруська держава стала найбільшою країною в Європі.

1015 – 1018 рр. – правління в Києві князя Ярослава. Укладання на Русі першого юридичного кодексу — «Правди Ярослава».

1017 – 1037 рр. – спорудження Софійського собору (можливо, будівництво розпочалося в 1011 р.), укріплень навколо «міста Ярослава», будівництво Золотих воріт у Києві.

1113 – 1125 рр. – князювання в Києві Володимира Мономаха. Відновлення великокнязівської влади на більшій частині давньоруських земель. Успішна боротьба з половцями.

1187 р. – найдавніша згадка назви «Україна» в Київському літописі.

1188 р. – створення «Слова о полку Ігоревім».

1199 – 1205 рр. – об'єднання волинським князем Романом Мстиславичем Волинської та Галицької земель. Утворення Галицько-Волинської держави.

1223 р. – поразка руських дружин і половецького війська в битві з монголами на р. Калці.

1238 – 1264 рр. – князювання в Галицькій землі Данила Романовича.

1239 – 1240 рр. – похід хана Батия на Русь, завоювання монголами Чернігівського, Переяславського і Київського князівств. Ліквідація Давньоруської держави.

1253 р. – коронація Данила Галицького легатом римського папи.

1340 р. – початок розпаду Галицько-Волинської держави.

ТЕМА 3. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ЛИТВИ ТА ПОЛЬЩІ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII СТ.)

Основні проблеми. Становище українських земель під владою іноземних держав у XIV - XVI ст. Кревська унія 1385 р. Зміни в литовсько-українських стосунках у XV-XVI ст. Зростання впливу Польщі на Литву. Люблінська унія 1569 р. Берестейська унія 1596 р. Полонізація західноукраїнських земель.

Виникнення та генезис українського козацтва. Запорозька Січ. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI - на початку XVII ст.

Українська культура в умовах литовсько-польського панування. Етнокультурні процеси в Україні. Розвиток української мови та фольклору. Духовна культура українського народу: усна народна творчість, звичаї й обряди народу. Освіта та наука. Острозька академія. Національно-релігійний і культурологічний зміст братського руху. Друкарство в Україні. Петро Могила. Києво-Могилянська колегія.

Запитання для самоконтролю

1 Яку політику проводила литовська влада щодо населення українських земель?

2 Які зміни в становищі українських земель у складі Великого князівства Литовського відбулися у другій половині XIV – першій половині XVI ст.?

3 Визначте причини укладання Кревської унії 1385 р. та її наслідки для українських земель.

4 Які причини обумовили укладання Люблінської унії 1569 р.? Якими були наслідки утворення Речі Посполитої для українців?

5 Чому була укладена Берестейська церковна унія 1596 р.? Якими були її наслідки для розвитку української культури?

6 Визначте передумови і причини виникнення, джерела формування, характерні ознаки та особливості українського козацтва.

7 У чому проявилася роль Запорозької Січі як військово-політичного центру козацтва? Які риси державності мала Січ?

8 Визначте причини і наслідки козацьких повстань 1620-х-1630-х рр.

9 У чому виявилася роль братств у становленні української освіти та культури?

10 Які нові явища були притаманні літературі та літописанню в Україні в другій половині XIV – першій половині XVII ст.?

11 Коли і ким було розпочате друкарство в Україні?

12 Які досягнення мали українське образотворче й театральне мистецтво, музична культура у другій половині XIV – першій половині XVII ст.?

Ключові поняття

«Апостол», «Буквар» – перші друковані книги в Україні (1574 р.).

Берестейська унія – об'єднання в 1596 р. католицької та української православної церкви в єдину – греко-католицьку (уніатська).

Братства – громадсько-релігійні об'єднання міщан при православних церквах.

Запорозька Січ – фортеця-укріплення, згодом – суспільно-політична та військово-адміністративна організація українського козацтва другої половини XVI – кінця XVIII ст.

Козацька рада – загальні збори козаків, найвищий орган влади Запорозької Січі.

Козацька старшина – виборна керівна верхівка козацтва, козацький уряд.

Кошовий (отаман) – найвища виборна посада козаків на Січі. Отаман мав верховну адміністративну, судову та військову владу.

Кревська унія – об'єднання в 1385 р. Великого князівства Литовського та Королівства Польського на основі шлюбу литовського князя Ягайла та польської королеви Ядвіги.

Люблінська унія 1569 р. – об'єднання Литви та Польщі, утворення Речі Посполитої, перехід українських земель від литовської до польської частини держави.

«Ординації Війська Запорозького реєстрового» – документ польського сейму 1638 р., що обмежив права та привілеї козаків, зменшив реєстр до 6 тис. Військо реєстрового козацтва очолив польський комісар.

Острозька Біблія (1581 р.) – перша друкована Біблія слов'яно-руською мовою.

Пересопницьке Євангеліє (1556-1561 рр.) – перший переклад Євангелія українською мовою.

Полемічна література – твори прихильників і противників Брестської церковної унії, які відображували боротьбу між православ'ям і католицизмом. Найвідоміші автори – М. Смотрицький, Х. Філалет, І. Вишенський, С. Зизаній.

«Статті для заспокоєння руського народу» (1633 р.) – документ польського сейму, що відновлював легальне існування православної церкви в Речі Посполитій.

Персоналії

Вишневецький Дмитро (Байда) – православний князь, збудував в 1556 р. на о. Мала Хортиця фортецю – прообраз Запорозької Січі.

Дрогобич (Котермак) Юрій (1450-1494) – український філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини. Ректор Болонського університету, професор Краківського університету.

Могила Петро (1596-1647) – митрополит української православної церкви з 1632 р. Домігся офіційного визнання польським королем права на існування православної церкви в Речі Посполитій. Провів реформи серед православного духовенства, систематизував православне віровчення. Заснував Київський колегіум.

Острозький Костянтин-Василь (1526-1608) – український православний князь, магнат, воєвода Київський, культурний діяч, меценат. Засновник у 1578 р. в Острозі греко-латинсько-слов'янської школи (Острозької академії). Прозваний «некоронованим королем Русі».

Острянин Яків (Остряниця) – один із ватажків козацького повстання 1637–1638 рр. Після поразки під Жовнином із залишками свого війська перейшов кордон Московського царства та оселився у Слобідській Україні.

Сагайдачний Петро Конашевич (1570 – 1622) – гетьман реєстрового козацтва першої чверті XVII ст., за гетьманування якого козацтво стало впливовою організованою військовою силою. Козаки під проводом Сагайдачного здійснювали вдалі морські походи проти татар і турків, зупинили турецьку армію в Хотинській битві 1621 р.

Смотрицький Герасим – перший ректор греко-латинсько-слов'янської школи. Представник полемічної літератури. Захищав православ'я. Автор твору «Ключ царства небесного» 1587 р.

Смотрицький Мелетій – письменник-полеміст, мовознавець, православний церковний діяч кінця XVI – початку XVII ст. Автор твору «Тренос» («Плач») і підручника церковнослов'янської мови «Граматика».

Федоров Іван – першодрукар в Україні, біженець з Москви.

Фіоль Швайтполь – слов'янський першодрукар, який у 1491 р. у Кракові (Польща) першим надрукував книгу церковнослов'янською мовою – «Осьмогласник».

Найважливіші події

1362 р. – литовський князь Ольгерд приєднав до Великого Князівства Литовського Київщину та Переяславщину.

1362 р. – у битві на Синіх Водах об'єднані українсько-литовські війська розбили монголо-татар і українські землі були звільнені з-під влади монголо-татарського ярма.

1385 р. – Кревська унія.

1387 р. – Галичина після боротьби між Польщею, Литвою та Угорщиною остаточно опинилася у складі Польського королівства.

1449 р. – утворення Кримського ханства.

1471 р. – остаточна ліквідація Київського удільного князівства.

1556 р. – заснування православним князем Дмитром (Байдою) Вишневецьким фортеці на о. Мала Хортиця.

1556-1561 рр. – написання Пересопницького Євангелія.

1569 р. – Люблінська унія.

1573 р. – І. Федоров у Львові відкрив першу друкарню в Україні.

1578 р. – відкриття Острозької академії.

1591-1593 рр. – козацько-селянське повстання на чолі з К. Косинським.

1594-1596 рр. – козацько-селянське повстання на чолі з С. Наливайком.

1596 р. – Берестейська церковна унія.

1621 р. – Хотинська війна.

1630-1631 рр. – козацьке повстання на чолі з Т. Трясилом (Федоровичем).

1637-1638 рр. – козацькі повстання на чолі з П. Бутом (Павлюком), Д. Гунею та Я. Острянином, що завершилися поразкою козаків.

1638 р. – видання сеймом Речі Посполитої «Ординацій Війська Запорозького реєстрового».

ТЕМА 4. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В СЕРЕДИНІ XVII – 80-Х РР. XVIII СТ.

Основні проблеми. Причини, характер і рушійні сили української революції 1648-1676 рр. Періодизація революції. Богдан Хмельницький. Утворення Української козацько-гетьманської держави. Переяславська рада. Історична оцінка Переяславського договору 1654 р. Україна після смерті Б. Хмельницького. Руїна, її причини та наслідки.

Гетьманщина у складі Російської імперії. Гетьманування І. Мазепи. Характер українсько-російських відносин у другій половині XVII ст. Поступове обмеження та ліквідація української державності. Правобережна Україна та Слобожанщина у другій половині XVII-XVIII ст.

Поширення демократичних ідей в українській культурі. Освіта і шкільництво Гетьманщини та Слобідської України. Самобутні риси культури Запорозької Січі. Львівський університет.

Особливості культури українського бароко. Внесок гетьмана І. Мазепи в розвиток української культури. Києво-Могилянська академія. Конституція Пилипа Орлика. Розвиток барокового мистецтва. Козацькі літописи. Творчість Г. Сковороди.

Запитання для самоконтролю

1 Визначте передумови та характер Української національної революції 1648-1676 рр.

2 Які верстви населення склали рушійні сили революції? Чи однакову мету вони переслідували?

3 Які етапи у своєму розвитку пройшла Українська національна революція?

4 У чому полягала необхідність створення української національної держави? Назвіть основні події її становлення в 1649-1652 рр.

5 Чому та на яких умовах був укладений українсько-московський договір 1654 р.? Які наслідки мав цей договір?

6 Які причини зумовили громадянську війну в Україні наприкінці 50-х рр. XVII ст.? Які наслідки вона мала?

7 Якими результатами закінчилася боротьба за воз'єднання Української держави в 1663 – 1676 рр.?

8 У чому полягали причини поразки та історичне значення Української національної революції середини XVII ст.?

9 У чому полягав взаємозв'язок становлення української державності й розвитку національної культури в другій половині XVII – XVIII ст.?

10 Охарактеризуйте внутрішню і зовнішню політику гетьмана І. Мазепи в 1687 – 1708 рр.

11 У чому виявлялася імперська політика російського уряду щодо української автономії в 1709 - 1780-ті роки?

12 Визначте причини ліквідації Запорозької Січі Катериною II.

13 Які внутрішні та зовнішні чинники зумовили ліквідацію української козацької державності у другій половині XVIII ст.?

14 Якими були тенденції розвитку освіти в Україні в другій половині XVII – XVIII ст.? Яке місце займала Києво-Могилянська академія?

15 Назвіть діячів українського Просвітництва другої половини XVII-XVIII ст.

16 Назвіть видатних творців українського образотворчого мистецтва другої половини XVII-XVIII ст.

17 Які ознаки характерні для архітектурного бароко в Україні? Назвіть визначні архітектурні пам'ятки України другої половини XVII-XVIII ст.

Ключові поняття

Бароко – мистецький стиль, якому притаманні підкреслена урочистість, грандіозність, пишна декоративність, динамічність композицій.

Беззеві статті – договір між Московським царством і козацькою державою Б. Хмельницького 1654 р., за яким Військо Запорозьке зберігало свій устрій, адміністрацію, фінанси, військо тощо; чисельність козацького війська (реєстр) становив 60 тис. козаків. Козацька держава мала право на зовнішні відносини з будь-якими державами, окрім Туреччини та Польщі.

Білоцерківський договір 1651 р. між Річчю Посполитою та Військом Запорозьким обмежував територію автономії козацької держави під владою гетьмана лише Київським воєводством, зменшував реєстр до 20 тис. козаків, підпорядковував гетьмана польському королю.

Держава Війська Запорозького – офіційна назва козацької держави, яка утворилася в 1649 р. в ході Козацької революції.

Зборівський трактат 1649 р. – мирний договір між Річчю Посполитою та військом Б. Хмельницького, передбачав визнання автономії козацької України під владою гетьмана на території колишніх Київського, Брацлавського й Чернігівського воєводств, встановлював реєстр у 40 тис. козаків.

Козацькі літописи – історико-літературні твори другої половини XVII – середини XVIII ст., присвячені козацьким війнам. Автори найвідоміших літописів – Самовидець, Граб'янка та Величко.

Конституція П. Орлика – договір 1710 р. гетьмана у вигнанні П. Орлика зі старшиною та козацтвом, який визначав права та обов'язки сторін.

Малоросійська колегія – центральний орган російської адміністрації в Лівобережній Україні, заснований Петром I у 1722 р. Відновлений Катериною II в 1764 р.

Правління Гетьманського уряду – орган управління Гетьманщиною, створений російським царизмом у 1734 р.

«Руїна» – період в історії України (60-ті - 80-ті рр. XVII ст.), який характеризується боротьбою за владу між представниками козацької верхівки, поділом України по Дніпру і втручанням у її внутрішні справи іноземних держав.

Персоналії

Березовський Максим – український композитор, диригент, співак. Класик європейської музики XVIII ст., автор опери «Демофонт».

Боровиковський Володимир – український і російський художник-живописець другої половини XVIII – початку XIX ст. Іконописець та портретист.

Бортнянський Дмитро – відомий український співак, композитор і диригент другої половини XVIII – початку XIX ст. Створив новий тип хорового концерту.

Григорович-Барський Іван – найвидатніший архітектор козацького бароко XVIII ст.

Дорошенко Петро (1627-1698) – гетьман Правобережжя 1665-1676 рр. У 1668 р. тимчасово став гетьманом обох берегів Дніпра.

Мазепа Іван (1639-1709) – гетьман Лівобережжя 1687-1709 рр., меценат. Намагався зберегти автономний устрій Гетьманщини. У 1708 р. перейшов на бік шведського короля, підписавши угоду про оформлення шведського протекторату над Україною.

Орлик Пилип – гетьман Правобережної України в 1710-1714 рр., голова української політичної еміграції (1714-1742). Автор козацької Конституції 1710 р.

Розумовський Кирило (1728-1803) – останній лівобережний гетьман Гетьманщини (1750-1764).

Сковорода Григорій (1722-1794) – видатний український філософ XVIII ст. Поет і педагог. Автор творів «Байки харківські», «Сад божественних пісень», «Потоп зміїний» та ін.

Хмельницький Богдан (1595-1657) – керівник Української національної революції, перший гетьман Української козацької держави (1648-1657), видатний полководець, політик, дипломат.

Найважливіші події

1648 р., січень – початок революції. Повстання на Запорозькій Січі та обрання на гетьманство Б. Хмельницького.

1648 р., 19 квітня - 6 травня – битва на Жовтих Водах.

1648 р., 15-16 травня – битва під Корсунем.

1649 р., 8 серпня – укладення Зборівської угоди. Започаткування козацької станово-адміністративної автономії.

1651 р., червень – битва під Берестечком.

1651 р., 28 вересня – Білоцерківський договір між Річчю Посполитою та козаками.

1652 р., травень – битва під Батогом, перемога у якій призвела до відновлення території козацької держави, зміцнення її військового та політичного становища.

1654 р., 8 січня – українсько-російські переговори в Переяславі й прийняття Гетьманщиною московської протекції.

1656 р., жовтень – Віленське перемир'я між Річчю Посполитою та Московським царством.

1657 р., 27 липня – смерть Б. Хмельницького.

1658 р., 6 вересня – підписання І. Виговським Гадяцького трактату.

1659 р., червень – Битва під Конотопом.

1660–1663 рр. – розкол козацької держави. Утворення лівобережного та правобережного гетьманатів.

1665–1676 рр. – гетьманування П. Дорошенка.

1708 р. – перехід гетьмана І. Мазепи на бік шведського короля Карла XII. Підписання шведсько-української угоди про протекторат.

1709 р., 27 червня – Полтавська битва.

1708–1722 рр. – гетьманування П. Скоропадського.

1710 р., квітень – обрання на гетьманство П. Орлика. Затвердження «Пактів і Конституцій прав і вольностей Війська Запорозького».

1722 р., квітень – запровадження Малоросійської колегії.

1728–1734 рр. – гетьманування Д. Апостола.

1734–1750 рр. – діяльність Правління гетьманського уряду.

1750–1764 рр. – гетьманування К. Розумовського.

1764–1786 рр. – діяльність другої Малоросійської колегії.

1775 р. – царський маніфест про скасування Запорозької Січі.

1781 р. – ліквідація полкового адміністративного устрою Лівобережжя, створення трьох російських намісництв.

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ. УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ КІНЦЯ XVIII - ПОЧАТКУ XX СТ.

Основні проблеми. Політичне становище українських земель у XIX ст. Україна під владою Російської імперії. Західноукраїнські землі під владою Австро-Угорської імперії.

Причини, передумови та періодизація українського національно-культурного відродження. Вплив ідей романтизму на українську культуру. Слобожанщина – центр національного відродження України. «Історія Русів». «Енеїда» Котляревського. Початок національного відродження на західноукраїнських землях. «Руська трійця». Кирило-Мефодіївське товариство та ідея єдності слов'янських народів. Тарас Шевченко – ідеолог модерної України.

Суспільно-політичні та національні рухи в українських землях. Україна на початку ХХ ст. Утворення політичних партій. Революція 1905-1907 рр. в Україні. Українські землі в роки Першої світової війни.

Галичина – український П'ємонт. Роль І. Франка в національно-культурному русі. М. Грушевський і його роль у розвитку української національної культури. Вплив реалізму на розвиток українського мистецтва (література, театр, музика, живопис). Традиція та «модерн» в українській культурі кінця ХІХ - початку ХХ ст.

Запитання для самоконтролю

1 Які етапи розвитку пройшло українське національне відродження кінця ХVІІІ - початку ХХ ст.?

2 Коли були засновані університети в Харкові та Києві? З'ясуйте їх роль у розвитку освіти і науки в Україні.

3 Коли починається формування української літературної мови? З творами яких авторів пов'язують цей процес?

4 Чому та як у програмі Кирило-Мефодіївського братства ідея незалежної України поєднувалася з ідеєю слов'янського федеративного об'єднання?

5 Коли і з якою метою була створена Головна Руська Рада – перша українська політична організація у Галичині?

6 Якими були особливості мовної та культурної політики австрійського уряду на західноукраїнських землях?

7 Якою була «культурна політика» царського уряду в Україні на рубежі ХІХ – ХХ ст.? У чому полягала суть Валуєвського циркуляру та Емського указу?

8 Яку роль в українському національному відродженні відігравали громади та просвіта?

9 У чому полягає значення суспільно-політичної діяльності М. П. Драгоманова для українського національного відродження?

10 Хто заснував український професійний театр?

11 Охарактеризуйте основні стилі та напрями розвитку українського мистецтва на початку ХХ ст.

12 У чому проявились особливості розвитку українського модерну в літературі та архітектурі на початку ХХ ст.?

Ключові поняття

Валуєвський циркуляр – циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, нема і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою.

Головна Руська Рада – перша українська політична організація в Галичині, яка діяла з травня 1848 р. по червень 1851 р.

Громади – напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини ХІХ ст.

Декабристи – представники опозиційного російського дворянства, які боролися за повалення самодержавства, скасування кріпацтва та демократизацію Росії в першій чверті ХІХ ст.

Емський указ – указ російського імператора Олександра ІІ 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень.

Кирило-Мефодіївське братство – українська таємна політична організація 1846-1847 рр. Ідеї братства: скасування кріпацтва, повалення самодержавства, реалізація демократичних прав та свобод, національне визволення українського народу, створення федерації вільних демократичних слов'янських держав зі столицею в Києві.

Москвофіли – представники суспільно-політичного руху Західної України, які орієнтувалися на Російську імперію і ставили собі за мету об'єднати Західноукраїнські землі з Наддніпрянською Україною під владою Росії.

Народовці (українофіли) – національна українська течія на Західній Україні, що зародилася в 60-х рр. ХІХ ст., представники якої доводили самостійність українського народу, культури, мови. Виступали за єдність українських земель.

«Руська трійця» – галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М. Шашкевичем, І. Вагилевичем та Я. Головацьким.

Театр корифеїв – перший професійний український театр, заснований в Єлисаветграді М. Кропивницьким у 1882 р.

Товариство українських поступовців (ТУП) – таємна надпартійна українська політична організація Наддніпрянщини, яка була заснована в Києві 1908 р. Метою ТУП було об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження. Лідерами ТУП були Є. Чикаленко та М. Грушевський.

Персоналії

Антонович Володимир – український історик, археолог, професор Київського університету. Очолював Київську громаду.

Вагилевич Іван – західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч ХІХ ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.

Головацький Яків – західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця».

Гулак-Артемівський Семен – український композитор, музикант, автор першої української опери «Запорожець за Дунаєм» 1864 р.

Драгоманов Михайло – український учений і громадсько-політичний діяч ХІХ ст., один з організаторів «Старої громади» в Києві.

Каразін Василь – український вчений-хімік першої половини ХІХ ст. Засновник Харківського університету.

Костомаров Микола – видатний український історик ХІХ ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу».

Котляревський Іван – український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди», засновник української класичної літератури.

Коцюбинський Михайло – видатний український письменник, громадський діяч другої половини ХІХ - початку ХХ ст. Голова чернігівської «Просвіти». Один із засновників Братства Тарасівців.

Кропивницький Марко – український драматург, театральний актор другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Фундатор «Театру корифеїв»

Куліш Пантелеймон – український письменник ХІХ ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства.

Леонтович Микола – український композитор, хоровий диригент, громадський діяч кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Лисенко Микола – український композитор, диригент, музикант, громадський діяч другої половини ХІХ — початку ХХ ст. Автор опер «Наталка-Полтавка», «Тарас Бульба» та ін.

Максимович Михайло – український вчений-енциклопедист, історик ХІХ ст. Перший ректор Київського університету.

Мечников Ілля – учений-мікробіолог другої половини ХІХ – початку ХХ ст. У 1886 р. відкрив в Одесі першу в Російській імперії (другу у світі) бактеріологічну станцію.

Остроградський Михайло – видатний український вчений-математик ХІХ ст.

Українка Леся – українська письменниця та поетеса другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Франко Іван – український письменник, поет, громадсько-політичний діяч. Співзасновник і керівник першої української політичної партії РУРП 1890 р.

Чубинський Павло – український етнолог, поет, громадський діяч, автор слів сучасного українського гімну «Ще не вмерла України...».

Шашкевич Маркіян – західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священник. Очолив культурно-просвітній гурток «Руська трійця». Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая».

Шевченко Тарас – відомий український поет ХІХ ст., громадсько-політичний діяч, учасник Кирило-Мефодіївського братства.

Найважливіші події

1798 р. – перше видання «Енеїди» І. Котляревського.

1805 р. – відкриття першого в Наддніпрянській Україні Харківського університету.

1823 р. – заснування Товариства об'єднаних слов'ян.

1825 р., 14 грудня – повстання декабристів у м. Петербурзі.

1833 р. – заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця».

1834 р. – відкриття Київського університету імені князя Володимира.

1840 р. – перше видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка.

1846-1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

1848 р., 2 травня – створення Головної Руської Ради – першої української політичної організації Галичини.

1865 р. – відкриття в Одесі Новоросійського університету.

1865 р. – відкриття першої залізниці в Наддніпрянській Україні.

1882 р. – заснування М. Кропивницьким першого українського професійного театру.

1899 р. – заснування у Львові Української національно-демократичної партії (УНДП), створення Української соціал-демократичної партії (УСДП).

1900 р. – заснування першої політичної партії Наддніпрянщини – РУП.

1906 р. – заснування культурно-освітніх товариств «Просвіта».

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ 1917-1920 РР. І ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Основні проблеми. Падіння самодержавства. Розгортання національно-визвольного руху. Діяльність Центральної Ради. Українська Народна Республіка, її внутрішня і зовнішня політика. Культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи.

Українська держава гетьмана Павла Скоропадського: досягнення і поразки. Національно-культурна політика Гетьманату.

Відновлення Української Народної Республіки Директорією. Західноукраїнська Народна Республіка. Акт Злуки УНР і ЗУНР.

Причини поразки Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. та її значення.

Українська культура революційної доби.

Запитання для самоконтролю

1 Визначте передумови і характер української революції 1917-1921 рр.

2 Охарактеризуйте співвідношення політичних сил в Україні після Лютневої революції 1917 р.

3 Як лідери українських соціалістичних партій (УСДРП, УПСР, УПСФ) визначали основні завдання революції та шляхи їх досягнення?

4 Чому була створена Центральна Рада? На основі яких принципів вона була заснована?

5 Визначте зміст чотирьох універсалів Центральної Ради.

6 Дайте характеристику державного устрою УНР часів Центральної Ради.

7 Які наслідки для України мав Брестський мирний договір?

8 Якими причинами був зумовлений гетьманський переворот в Україні?

9 Визначте основні напрями та результати внутрішньої та зовнішньої політики Української Держави.

10 У чому полягали причини краху режиму гетьмана П. Скоропадського?

11 Охарактеризуйте державно-адміністративний устрій ЗУНР.

12 Визначте причини поразки ЗУНР.

13 З якою метою в Україні було запроваджено політику «воєнного комунізму»? Якими методами вона здійснювалась?

14 Проаналізуйте основні засади внутрішньої та зовнішньої політики Директорії.

15 Чому об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. не виправдало сподівань досягти соборності України?

16 Які причини зумовили поразку УНР Директорії?

17 Визначте внутрішні та зовнішні причини поразки Української революції 1917-1921 рр. та її значення.

Ключові поняття

Автономія – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, установлених центром.

Акт злуки УНР та ЗУНР – проголошення об'єднання двох українських державних утворень – УНР і ЗУНР – у єдину соборну незалежну українську державу, яке відбулося 22 січня 1919 р. у Києві.

Більшовизм – політична течія в російському соціал-демократичному русі на чолі з В. Леніним. З жовтня 1917 р. – правляча партія в Росії, яка намагалася негайно здійснити марксистську програму соціалістичних перетворень. На словах визнаючи право України на самовизначення, виступала проти її відокремлення від Росії. У грудні 1917 р. почала війну проти УНР. 1918 р. утворено КП(б)У як територіальну філію РКП(б).

Генеральний секретаріат – виконавчий орган, уряд, сформований Українською Центральною Радою. Діяв у червні 1917 р. – січні 1918 р.

Гетьманський переворот – державний переворот, здійснений 29 квітня 1918 р. у Києві прихильниками генерала П. Скоропадського за сприяння німецького командування. Внаслідок перевороту було розігнано Центральну Раду, а УНР ліквідовано.

Директорія УНР – тимчасовий найвищий орган державної влади УНР, створений у листопаді 1918 р. для усунення від влади гетьмана П. Скоропадського. Після перемоги над гетьманом – уряд відновленої Української Народної Республіки.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – українська держава зі столицею у Львові, яка функціонувала на території Західної України в листопаді 1918 - липні 1919 рр.

Народний секретаріат – перший український радянський уряд, сформований у Харкові 17 (30) грудня 1917 р. російськими і місцевими більшовиками на протигагу до Української Центральної Ради та Генерального секретаріату УНР.

Рада Народних Комісарів УСРР – найвищий орган виконавчої влади (уряд) Радянської України в 1919–1937 рр.

Рада Народних Міністрів – виконавчий орган влади в УНР з 22 січня до 29 квітня 1918 р. на чолі з В. Голубовичем.

Українська Держава – назва держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським, що охоплювала територію Центральної, Східної та Південної України від 29 квітня до 14 грудня 1918 р.

Українська Народна Республіка (УНР) – українська держава зі столицею в Києві, яка контролювала території Центральної, Східної та Південної України. У листопаді 1917 р. – квітні 1918 р. очолювалася Центральною Радою УНР, а з грудня 1918 р. до листопада 1920 р. – Директорією УНР.

Українська Національна Рада – вищий законодавчий орган Західноукраїнської Народної Республіки, створена 18 жовтня 1918 р. у Львові.

Українська Центральна Рада (УЦР) – заснована в Києві громадсько-політична організація, яка під впливом революційних подій в Україні перетворилась у лідера національно-визвольного руху. З листопада 1917 р. (після проголошення III Універсалу та Української Народної Республіки) виконувала роль вищого законодавчого органу України. Існувала до 29 квітня 1918 р.

Універсали Центральної Ради – акти законодавчого характеру, що визначали зміни державно-правового статусу українських земель колишньої Російської імперії. Українська Центральна Рада видала чотири Універсали.

Персоналії

Винниченко Володимир – політичний і громадський діяч, письменник. Один із керівників української національної революції, лідер УСДРП, член і заступник голови Центральної Ради, перший голова Генерального Секретаріату, генеральний секретар внутрішніх справ. З листопада 1918 р. до лютого 1919 р. очолював Директорію.

Вернадський Володимир – геолог, геохімік, засновник вітчизняної школи геохіміків, основоположник учення про біосферу та ноосферу. У 1917–1921 рр. взяв активну участь у створенні Української Академії наук, був її першим президентом (1918–1921).

Грушевський Михайло – видатний український учений-історик, організатор науки, відомий громадсько-політичний і державний діяч. З березня 1917 р. до кінця квітня 1918 р. – голова Української Центральної Ради.

Петлюра Симон – державний, політичний, військовий діяч, літератор, публіцист. У червні-грудні 1917 р. – генеральний секретар військових справ, з листопада 1918 р. – член Директорії, Головний Отаман її війська. З лютого 1919 р. – Голова Директорії.

Петрушевич Євген – президент Української національної ради з жовтня 1918 р. (фактично президент ЗУНР). Після проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР став членом Директорії УНР, з травня 1919 р. – диктатор Західної області УНР.

Скоропадський Павло – генерал царської армії. У квітні 1918 р. проголошений гетьманом України. Усунений від влади в результаті повстання Директорії, зрікся влади 13 грудня 1918 р. та виїхав до Німеччини.

Найважливіші події

1917 р., 27 лютого – перемога Лютневої революції в Росії.

1917 р., 4 березня – утворення Української Центральної Ради (УЦР).

1917 р., 10 червня – обнародування I Універсалу УЦР.

1917, 15 червня – створення Генерального секретаріату УЦР.

1917 р., 3 липня – проголошення II Універсалу УЦР.

1917 р., 25–26 жовтня – більшовицький переворот у Петрограді.

1917 р., 7 листопада – прийняття УЦР III Універсалу. Проголошення Української Народної Республіки (УНР).

1917 р., 4 грудня – відкриття I Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і солдатських депутатів у Києві.

1917 р, 12 грудня – проголошення Радянської влади в Україні у Харкові.

1917 р, 9 січня – прийняття УЦР IV Універсалу. Проголошення незалежності УНР.

1918 р, 27 січня – укладення мирного договору між УНР та країнами Четверного союзу.

1918 р, 1 березня – вступ німецьких військ до Києва. Повернення УЦР.

1918 р, 29 квітня – останнє засідання Центральної Ради: ухвала Конституції УНР. Переворот генерала П. Скоропадського.

1918 р, 1 листопада – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

1918 р, 14 листопада – створення Директорії, заклик до збройної боротьби з гетьманським режимом.

1918 р, 13 грудня – зречення П. Скоропадського, відновлення УНР.

1919 р, 22 січня – акт злуки УНР і ЗУНР.

1919 р, 6–10 березня – III Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Утворення УСРР, прийняття Конституції УСРР.

1920 р, квітень – Варшавський договір УНР з Польщею, початок радянсько-польської війни.

1920 р, 12 жовтня – припинення радянсько-польської війни, укладення перемир'я.

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В 1920-Х –1980-Х РР.

Основні проблеми. Радянська форма української державності (УСРР). Україна в складі СРСР. Національна політика більшовиків в Україні. Політика «українізації» та її вплив на українську культуру 20-30-х рр. ХХ ст. Розвиток освіти та ліквідація неписьменності. Літературний процес. Український театр Леся Курбаса. Індустріалізація в Україні та її результати. Примусова колективізація сільського господарства. Голодомор 1932-1933 рр. Суспільно-політичне життя в Україні. Масові репресії в 1930-ті рр. Сталінський терор і його наслідки для української культури.

Західноукраїнські землі в 20-30-х рр. ХХ ст.

Українське питання напередодні і в роки Другої світової війни. Напад фашистської Німеччини на СРСР. Встановлення фашистського окупаційного режиму. Рух Опору. Визволення України від німецько-фашистських загарбників. Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини та імперіалістичної Японії. Завершення Другої світової війни та її наслідки.

Розвиток культури України під час Другої світової війни.

Шістдесятники. Рух дисидентів та боротьба за національну культуру. Вплив перебудови на українську культуру. Формування нової соціокультурної дійсності та її риси. Національна культура в умовах зростання національно-культурної ідентичності.

Запитання для самоконтролю

1 Назвіть основні принципи політики «воєнного комунізму».

2 Визначте основні напрями нової економічної політики.

3 Чому радянське керівництво було вимушене відмовитись від сталінського плану «автономізації» СРСР?

4 Чому керівництво СРСР розпочало політику коренізації? Яку роль в проведенні українізації відігравали «націонал-комуністи»?

5 Коли, чому і як була припинена політика українізації?

6 Коли і чому був проголошений перехід до політики індустріалізації? У чому полягали позитивні і негативні сторони індустріалізації?

7 Як здійснювалася насильницька колективізація в Україні, які її економічні, соціальні та демографічні наслідки?

8 Чим був викликаний голод в Україні 1932 – 1933 рр. і які наслідки він мав для української нації?

9 Які організації українських письменників існували в 1920-х – 1930-х рр.? У чому полягали протиріччя між ними?

10 Назвіть найвідоміші кінофільми режисера Олександра Довженка.

11 Чим зумовлювались сталінські репресії 1930-х рр. і які завдання за допомогою терору проти народу виконував радянський тоталітарний режим?

12 Які діячі української науки та культури стали жертвами сталінських репресій?

13 До складу яких держав входили українські землі в 1920-х – 1930-х рр.?

14 У чому полягав зміст українського питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни?

15 Чому Карпатська Україна зазнала поразки? Яке значення мало проголошення незалежності цієї української держави?

16 Коли Україна була втягнута у Другу світову війну?

17 Які території були приєднані до СРСР у 1939-1940 рр.? Яке значення мало возз'єднання українських земель?

18 Якими були основні заходи більшовицької влади з радянзації Західної України?

19 Які причини зумовили поразки Червоної Армії на початковому етапі війни?

20 Яку мету ставила гітлерівська Німеччина щодо України?

21 На які окупаційні зони було поділено Україну? Вкажіть основні форми експлуатації українських земель нацистськими окупантами.

22 Який внесок у розгром ворога зробив рух Опору в Україні в роки нацистської окупації?

23 Проти кого і за що боролась Українська повстанська армія?

24 Як відбувався процес вигнання окупантів з України?

25 Якими були досягнення українських наукових діячів часів Другої світової війни?

26 Який внесок зробив український народ у перемогу над нацизмом? Якою була ціна перемоги для України?

27 У яких умовах розвивалась культура в Україні в післявоєнний час? Розкрийте зміст поняття «жданівщина».

28 Які зміни в соціально-політичному розвитку України в період «хрущовської відлиги»?

29 Назвіть відомих представників руху шістдесятників в Україні.

30 У чому полягала мета дисидентського руху в Україні? З яких основних течій він складався?

31 Які особливості мала політика перебудови в Україні? Чому ця політика завершилася поразкою?

Ключові поняття

«Березіль» – український театр, який був заснований у березні 1922 р. Лесем Курбасом. Працював у 1922 – 1926 рр. у Києві, а 1926-1933 рр. у Харкові. Наприкінці 1933 р. Л. Курбас був заарештований, а театр переформовано і перейменовано у Харківський державний драматичний театр імені Тараса Шевченка.

Голодомор – масовий, навмисно зорганізований радянською владою голод, що призвів до багатомільйонних людських втрат у сільській місцевості на території Української СРР та Кубані, переважну більшість населення якої становили українці.

Дисидентський рух – рух, учасники якого в Україні в 1950-ті – 1970-ті рр. виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність.

Індустріалізація – це комплекс заходів з прискореного розвитку промисловості в період другої половини 1920-х – кінця 1930-х рр. Особливістю радянської індустріалізації був пріоритетний розвиток важкої промисловості та воєнно-промислового комплексу.

Інтегральний націоналізм – різновид «чинного» націоналізму, основні засади якого розробив Дмитро Донцов у 1920-х рр. Він оголошував націю абсолютною цінністю, а досягнення незалежності України – найвищою метою, для досягнення якої прийнятні будь-які методи.

Карпатська Україна – офіційна назва автономної Української республіки у складі Чехо-Словаччини в 1938 – 1939 рр. і Української незалежної держави на Закарпатті в березні 1939 р. 15 березня 1939 р. Сойм у Хусті проголосив повну державну самостійність краю на чолі з Президентом Августином Волошиним. 14 березня 1939 р. війська Угорщини розпочали агресію проти Карпатської України. Наприкінці березня 1939 р. А. Волошин і частина уряду емігрували.

Колективізація – створення великих колективних господарств на основі селянських дворів. Передбачалося, що результатом колективізації стане зростання виробництва сільськогосподарської продукції на 150 % і знищення приватного господарства на селі.

Націонал-комунізм – течія в комуністичному русі, що намагалася поєднати національні інтереси з комуністичними ідеями.

Нова економічна політика (неп) – економічна політика більшовиків у 1921-1928 рр., що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму». Неп передбачав введення продподатку, комплекс заходів для денационалізації частини підприємств, легалізацію торгівлі, оренду, дрібну приватну власність, розширення сфери товарно-грошових відносин, скасування зрівнялівки в оплаті праці працівників, створення ринку робочої сили та ін.

Новий порядок – жорстокий режим, установлений німецько-фашистськими загарбниками на окупованій території України та в інших частинах СРСР, що супроводжувався масовими розстрілами і депортацією місцевого населення.

Організація українських націоналістів (ОУН) – український політичний рух, що ставив за мету встановлення незалежної Української держави. Виникла внаслідок об'єднання УВО та декількох націоналістичних груп на установчому конгресі 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні, обраний провід очолив Євген Коновалець. ОУН сприймала насильство як політичне знаряддя проти зовнішніх і внутрішніх ворогів. Після загибелі (1938 р.) Євгена Коновальця організацію очолив Андрій Мельник, 1940 р. вона розкололася на «бандерівців» (прихильники Степана Бандери, ОУН(Б), інша назва – ОУН-революційна) і «мельниківців». Під час Другої світової війни обидві фракції намагалися відновити незалежність України.

«Ост» план – таємний план нацистської Німеччини з проведення освоєння й німецької колонізації земель Східної Європи. План передбачав винищення частини місцевого населення і перетворення решти на рабів.

Пакт Молотова-Ріббентропа – назва таємного додаткового протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, підписаного в Москві 23 серпня 1939 р. наркомом закордонних справ СРСР В. Молотовим і міністром закордонних справ Німеччини А. фон Ріббентропом.

Перебудова – загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985–1991 рр. Складники політики перебудови у внутрішньополітичній сфері – гласність і демократизація суспільного життя; в економіці — введення елементів ринкових відносин; у зовнішній політиці – відмова від надмірної критики так званого капіталістичного ладу, значне поліпшення відносин зі США та Західною Європою, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і глобальних світових проблем. До початку 1990-х рр. перебудова призвела до загострення кризи в усіх сферах життя суспільства, що спричинило ліквідацію влади КПРС і розпад СРСР.

Продовольчий податок (продподаток) – фіксований податок для селян, що прийшов на зміну продрозкладці в березні 1921 р. після рішень X з'їзду РКП(б). Після його виконання селянин отримував право вільно розпоряджатися плодами своєї праці, продавати їх, що створювало економічні стимули для розвитку господарства.

Радянізація – система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях.

Розстріляне відродження – літературно-мистецьке покоління 1920-х – початку 1930-х рр. в Україні, яке дало високохудожні твори в галузі літератури, живопису, музики, театру і було знищене тоталітарним більшовицьким режимом.

Рух Опору – антифашистський національно-визвольний рух у роки Другої світової війни проти окупантів.

Українізація – політичне просування і впровадження елементів української мови та української культури в різних сферах суспільного життя. У 1920-1930-х рр. була складовим елементом загальносоюзної кампанії коренізації.

Українська повстанська армія (УПА) – українське військово-політичне формування, що діяло в Україні в

1940-х-1950-х рр. і під час війни вело боротьбу як проти фашистської Німеччини, так і проти радянських військ. Очолив УПА Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

Шістдесятники – назва нової генерації радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру та політику в СРСР у другій половині 1950-х рр. (у період тимчасового послаблення тоталітарного режиму та хрущовської «відлиги») і найповніше виявила себе на початку та в середині 1960-х рр. У політиці 1960–1970-х рр. «шістдесятники» являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського державного режиму.

Персоналії

Бандера Степан (1909-1959) – політичний діяч, ідеолог українського націоналістичного руху. У лютому 1940 р. створив і очолив Революційний провід ОУН, а в 1941 р. стає його головою, був заарештований німцями за відмову скасувати Акт відновлення Української Держави. У 1947 р. обраний головою Проводу ОУН, керував боротьбою українського націоналістичного підпілля проти радянської влади. У 1959 р. вбитий радянським агентом Б. Сташинським.

Брежнєв Леонід (1906 – 1982) – радянський державний і партійний діяч. Перший секретар ЦК КПРС (1964 – 1966), Генеральний секретар ЦК КПРС (1966 – 1982). Голова Президії Верховної Ради СРСР у 1960–1964 і 1977–1982 рр.

Ватутін Микола – радянський воєначальник, генерал армії, Герой Радянського Союзу (посмертно). Один із керівників визволення Києва 6 листопада 1943 р. Помер у квітні 1944 р. від поранення, яке завдали українські воїни УПА.

Довженко Олександр (1894-1956) – видатний кінорежисер, письменник, громадський діяч. Режисер і сценарист Одеської кіностудії, Київської кінофабрики. Найвідоміші фільми – «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930), «Іван» (1932), «Щорс» (1939). Під час Другої світової війни написав визначні кіноповісті «Україна в огні» та «Повість полум'яних літ». Завершальні кіноповісті – «Зачарована Десна» (1955) і «Поема про море» (1956).

Кирпонос Михайло – радянський військовий діяч, генерал-полковник, Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту СРСР. Загинув у вересні 1941 р. під час оборони Києва.

Ковпак Сидір – радянський партизанський командир, двічі герой Радянського Союзу. Керівник з'єднання, яке здійснило глибокі рейди на Правобережну Україну.

Коновалець Євген (1891-1938) – військовий і політичний діяч. З січня 1918 р. – командувач Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців. Цей загін відіграв вирішальну роль у перемозі під Мотовилівкою в листопаді 1918 р. над військами гетьмана. Надалі брав участь у боях з більшовицькими і денікінськими військами. У серпні 1920 р. Коновалець створює і очолює УВО, з 1922 р. - в еміграції. Організатор ОУН (1929), перший голова проводу. Загинув внаслідок дій радянських спецслужб.

Курбас Лесь (1887-1937) – визначний театральний діяч і режисер. У березні 1922 р. утворив Мистецьке об'єднання «Березіль». У 1926 р. театр переїхав у Харків. Найвідоміші вистави – «Комуна в степах», «Сава Чалий», «Мина Мазайло». Наприкінці 1933 р. заарештований, згодом розстріляний.

Мельник Андрій (1890-1964) – визначний військовий і політичний діяч. У січні 1918 р. став одним з організаторів Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців. У грудні 1918 р. присвоєно звання отаман армії УНР. У березні-червні 1919 р. — начальник штабу Дієвої армії УНР, у липні-серпні — помічник командувача групи Січових стрільців. У 1922 р. - крайовий керівник УВО. Після загибелі С. Коновальця в жовтні 1938 р. став головою проводу ОУН, у 1940 р. після розколу очолив одну з фракцій організації – ОУН(м).

Ольжич Олег – український поет, член ОУН. Був ув'язнений у німецькому концтаборі Заксенгаузен. Закатований у червні 1944 р.

Раковський Християн (1873-1941) — радянський політичний діяч. З січня 1919 р. до липня 1923 р. очолював РНК УСРР (з перервами). У квітні 1923 р. критикував позицію Й. Сталіна з національного питання. Був послом СРСР у Великій Британії (1923-1925) і Франції (1925-1927). Після повернення до СРСР був репресований, згодом розстріляний.

Скрипник Микола (1872-1933) – радянський політичний діяч. У грудні 1917 р. став членом першого маріонеткового уряду радянської України у Харкові, з березня 1918 р. очолив його. Намагався створити окрему КПУ. Очолював наркомат внутрішніх справ (1921 р.), юстиції (1922-1927), освіти (1927-1933). Активно сприяв проведенню українізації, у вересні 1928 р. затвердив новий правопис, нормативи якого максимально наближалися до специфіки української мови. Застрелився в 1933 р., щоб уникнути арешту.

Стецько Ярослав – діяч українського визвольного руху, активний член ОУН. Після прийняття 30 червня 1944 р. у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави» був ув'язнений у нацистському концтаборі Заксенгаузен, де перебував до 1944 р.

Теліга Олена – українська поетеса, член ОУН. Розстріляна нацистами в Бабиному Яру в лютому 1942 р.

Тимошенко Семен – радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу, Двічі Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту СРСР після загибелі М. Кирпоноса.

Тичина Павло (1891 — 1967) – видатний український поет. Автор поетичних збірок «Сонячні кларнети» (1918), «Плуг», «Замість сонетів і октав» (обидві — 1920), «В космічному оркестрі» (1921), «Сковорода. Уривки з симфонії» (1923), «Вітер з України» (1924). У 1920-х рр. належав до «Гарту», ВАПЛІТЕ, з 1934 — до Спілки письменників України. В 1943 – 1948 рр. – нарком (з 1946 р. – міністр) освіти УРСР.

Хрущов Микита (1894 – 1971) – радянський партійний і державний діяч. У 1938 – 1949 рр. (з перервою квітень – листопад 1947 р.) – перший секретар ЦК КП(б)У, у 1944 – 1947 рр. – водночас голова Раднаркому. З березня 1953 р. – секретар, з вересня 1953 р. до жовтня 1964 р. – перший секретар ЦК КПРС, одночасно (1958–1964 рр.) – Голова Ради Міністрів СРСР.

Черняхівський Іван – радянський військовий діяч, двічі Герой Радянського Союзу. Командувач Першим Українським фронтом.

Шелест Петро (1908 – 1996) – партійний і державний діяч УРСР та СРСР. Перший секретар ЦК КП України (1963 – 1972), член Політбюро ЦК КПРС (1966 – 1972). Був ідейним

комуністом, проте намагався обстоювати інтереси УРСР і домагався паритету в економічних відносинах між Центром і союзними республіками. Через це був запідозрений вищим керівництвом СРСР у недостатній лояльності і переведений до Москви на посаду заступника Голови Ради Міністрів СРСР (1972).

Шумський Олександр (1890-1946) — радянський політичний діяч. Член Української Центральної Ради. Входить до складу УПСР (1917-1919), боротьбистів (1919-1920), з 1920 р. – у КП(б)У. З вересня 1924 р. до лютого 1927 р. — нарком освіти, активно проводив політику українізації, у 1927 р. звільнений з посади. У 1933 р. був заарештований.

Шухевич Роман (Чупринка Тарас) – український політичний і військовий діяч, член ОУН. Керівник УПА в 1942-1950 рр. Голова Секретаріату УГВР. У 1950 р. загинув у бою під Львовом.

Щербицький Володимир (1918 – 1990) – український радянський партійний і державний діяч. У грудні 1957 р. – травні 1961 р. – секретар ЦК КПУ. У 1961 – 1963 і 1965 – 1972 рр. – голова Ради Міністрів Української РСР. У 1972 – 1989 рр. – перший секретар ЦК КПУ.

Найважливіші події

1921 р., 8-16 березня – X з'їзд РКП(б). Перші кроки до скасування політики «воєнного комунізму». Заміна продрозкладки продподатком. Початок непу (тривав до 1928 р.).

1922 р., 30 грудня – I Всесоюзний з'їзд рад, який проголосив створення СРСР. Ухвалення Декларації та Договору про створення СРСР. До його складу ввійшли 4 республіки: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР.

1923 р., 17-25 квітня – XII з'їзд РКП(б) затвердив політику «коренізації» (в Україні – українізація).

1925 р., 3-10 травня – IX Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові. Затвердження Конституції УСРР.

1925 р., 18-31 грудня – XIV з'їзд РКП(б). перейменування партії на ВКП(б). Проголошення курсу на індустріалізацію.

1928 р., травень – липень – «Шахтинська справа», сфабрикований процес над шкідниками у вугільній промисловості.

1928 р. – на екрани кінотеатрів вийшов фільм Олександра Довженка «Звенигора». Початок випуску фільмів на київській кінофабриці.

1929 р. – створення у Відні Організації українських націоналістів (ОУН). Лідер – Євген Коновалець. Мета – Українська самостійна соборна держава.

1929 р., листопад – перехід до політики примусової суцільної колективізації

1930 р., березень – квітень – справа «Спілки визволення України» (СВУ).

1932 р., жовтень – 1933 р., червень – Голодомор в Україні, викликаний масовою конфіскацією продовольства в селян. Загальна кількість жертв Голодомору дорівнює близько 4 млн осіб.

1934 р., 24 червня – переїзд радянських і партійних органів УРСР з Харкова до нової столиці – Києва.

1937 р., січень – ухвалення нової Конституції УРСР.

1939 р., 15 березня – проголошення в Хусті Соймом незалежності Карпатської України. Обрання Президентом Карпатської України Августина Волошина, прем'єр-міністром — Юліана Ревая.

1939 р., 15 - 18 березня – бої підрозділів Карпатської Січі з угорськими окупантами, зокрема на Красному полі. Окупація угорською армією Закарпаття. Еміграція уряду Карпатської України.

1939 р., 27 серпня – II великий збір ОУН у Римі. Обрання головою ОУН Андрія Мельника.

1939 р., 23 серпня – Пакт про ненапад між Німеччиною та СРСР (пакт Молотова-Ріббентропа). До Пакту додавався таємний протокол щодо розмежування сфер інтересів обох держав у Східній Європі.

1939 р., 1 вересня – напад Німеччини на Польщу, початок Другої світової війни.

1939 р., 17 вересня – вступ Червоної армії на територію Польщі згідно з попередніми домовленостями з Німеччиною.

1939 р., 28 вересня – підписання Договору про дружбу та кордони і чергового таємного протоколу між Німеччиною та СРСР, за яким Польща як держава зникла з мапи світу, кордон між сторонами встановлювався по «лінії Керзона».

1939 р., листопад – включення Східної Галичини і Волині до складу УРСР.

1940 р., 30 червня – Червона армія зайняла Бессарабію та Північну Буковину, які до цього перебували у складі Румунії.

1940 р., 2 серпня – рішення Верховної Ради СРСР про прийняття Бессарабії та Північної Буковини до складу СРСР.

1941 р., 22 червня – порушення Німеччиною Договору про ненапад на СРСР, початок радянсько-німецької війни.

1941 р., 30 червня – прийняття у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави».

1942 р., 14 жовтня – створення УПА (Української повстанської армії провуду ОУН) на чолі з Р. Шухевичем.

1942 р. – створення Українського штабу партизанського руху (УШПР) на чолі з Т. Строчаком.

1942 р., грудень – початок вигнання з України нацистських загарбників.

1943 р., вересень - листопад – форсування Дніпра, Київська наступальна операція.

1944 р., січень - лютий – Корсунь-Шевченківська наступальна операція радянських військ.

1944 р., квітень - травень – Кримська наступальна операція, депортація татар, греків, болгар, вірменів.

1944 р., липень – жовтень – визволення західно-українських земель у результаті Львівсько-Сандомирівської, Ясько-Кишинівської та Карпато-Ужгородської наступальних операцій радянських військ.

1944 р., 28 жовтня – остаточне вигнання з України нацистських окупантів.

1945 р., квітень – Україна стала співзасновницею ООН.

1945 р., 9 травня – капітуляція Німеччини.

1945 р., 2 вересня – капітуляція Японії, завершення Другої світової війни.

1947 р., квітень – липень – депортація лемків і холмщаків до північної та західної Польщі (акція «Вісла»).

1954 р., лютий – указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР.

1972 р. – обрання на пленумі ЦК КПУ першим секретарем ЦК В. Щербицького.

1976 р. – утворення Української Гельсінської групи.

1985 р., квітень – початок політики перебудови.

1986 р., 26 квітня – вибух на Чорнобильській АЕС.

1989 р., вересень – створення Народного руху України за перебудову.

1990 р., 16 липня – прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України.

ТЕМА 8. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В 90-ТІ РР. ХХ СТ. – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Основні проблеми. Проголошення незалежної держави Україна. Суспільно-політичне життя українського народу. Економічний розвиток незалежної України. Помаранчева революція 2004 р. в Україні: сутність і наслідки. Революція гідності 2013-2014 рр. в Україні: сутність і значення. Основні напрями зовнішньої політики України на сучасному етапі. Здійснення курсу України на європейську інтеграцію.

Українська національна ідея – передумова розвитку національної культури в умовах нової соціальної реальності. Чинники зростання національної культурної самосвідомості.

Перспективи розвитку української культури в сучасних умовах. Проблеми розвитку української культури в контексті глобалізації та ідеології глобалізму. Українська культура в ситуації постмодернізму. Специфічні риси українського постмодерну. Українська церква і релігія в ситуації постмодернізму.

Запитання для самоконтролю

1 Які внутрішні та зовнішні чинники зумовили проголошення незалежності України?

2 Назвіть конституційні основи функціонування незалежної Української держави.

3 У чому полягали основні проблеми політичного та економічного розвитку України в 1990-х рр.?

4 Визначте причини Помаранчевої революції 2004 р. Яке політичне і суспільне значення мала ця революція?

5 У чому полягали причини та наслідки Революції гідності?

6 Коли і за яких умов Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї? Які гарантії безпеки отримувала Україна за Будапештським меморандумом 1994 р.?

7 У чому полягають особливості відносин між Україною та Росією після проголошення незалежності цими країнами?

8 Які можна виділити етапи розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, Україною та НАТО?

9 Назвіть найвизначніші спортивні здобутки українських спортсменів.

10 Які українські виконавці вигравали або займали призові місця на Євробаченні?

11 У чому полягає суть Болонської системи освіти і як її впроваджують в Україні?

12 Які стильові напрями можна виділити в сучасному українському мистецтві?

Ключові поняття

Декларація про державний суверенітет України - документ про проголошення державного суверенітету України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Декларацією визнавалося право української нації на самовизначення. Вона стала основою для Акта проголошення незалежності України.

Помаранчева революція – різноманітні акти громадської непокори в Україні, організовані прихильниками В. Ющенка в листопаді 2004 р. як реакція на масові фальсифікації виборів. Закінчилася перемогою В. Ющенка в загальних перевиборах Президента (так званому «третьому турі виборів»).

Революція гідності – суспільні та політичні зрушення з 21 листопада 2013 р. до лютого 2014 р., викликані зривом підписання Угоди про Європейську інтеграцію. Однією з головних причин протестів стала надмірна концентрація влади в руках Віктора Януковича та його «сім'ї».

Революція на граніті – акція протесту, спрямована на недопущення підписання нового Союзного договору, організована українською молоддю, переважно студентами, з 2 по 17 жовтня 1990 р. в Україні.

Тимчасово окупована територія – частина території України, яка де-факто контролюється Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також війни на сході України. За Законом України, тимчасово окупованими територіями визнані територія Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремі райони Донецької та Луганської областей.

Тіньова економіка – господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком і контролем, а тому не відображується в офіційній статистиці (несплата податків, приховування доходів, доходи від заборонених видів діяльності тощо).

Персоналії

Амосов Микола – радянський та український лікар, учений у галузі медицини та біокібернетики, громадський діяч, Герой України. Відомий письменник, автор понад 400 наукових робіт.

Андрухович Юрій – український поет, прозаїк, перекладач, есеїст. Один з засновників поетичної групи Бу-Ба-Бу. Серед найвагоміших прозових творів – «Рекреації» (1992), «Московіада» (1993), «Перверзія» (1996), видані у 1997 р. окремими книгами, есей «Центрально-Східна ревізія».

Баюл Оксана – українська фігуристка. Перша олімпійська чемпіонка незалежної України (1994 р., 17-ті зимові Олімпійські ігри в Ліллегаммері, Норвегія). Призерка чемпіонатів Європи, чемпіонка світу (1993 р.).

Бубка Сергій – видатний український легкоатлет (стрибки з жердиною). Чемпіон Європи і світу, багаторазовий світовий рекордсмен, олімпійський чемпіон. З 2015 р. – перший віце-президент Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій.

Гройсман Володимир – український державний і політичний діяч. Голова Верховної Ради України з 27 листопада 2014 р. по 14 квітня 2016 р. Прем'єр-міністр України з 14 квітня 2016 р.

Жадан Сергій – український поет, прозаїк, перекладач, громадський активіст. Автор романів «Депеш Мод», «Ворошиловград», «Месопотамія», поетичних збірок «Цитатник», «Ефіопія» тощо.

Каденюк Леонід – перший космонавт незалежної України.

Кличко Віталій – український боксер, політик, громадський діяч. Неодноразовий чемпіон світу з боксу. З 25 червня 2014 р. – Голова Київської міської державної адміністрації.

Клочкова Яна – українська плавчиня, чотирикратна олімпійська чемпіонка на дистанціях 200 та 400 метрів (2000 і 2004 рр.).

Кравчук Леонід – український державний і політичний діяч. У 1990 – 1991 рр. голова Верховної Ради України. Перший Президент незалежної України (1991 – 1994).

Кучма Леонід – український державний і політичний діяч. Наприкінці 1980-х рр. генеральний директор ВО «Південмаш»; у 1992 – 1993 рр. – Прем'єр-міністр України. У 1994 – 2004 рр. – Президент України.

Лижичко Руслана – українська співачка, піаністка, диригент, танцюристка, продюсер, громадська діячка. Переможниця пісенного конкурсу «Євробачення» у 2004 р. Народна артистка України. Почесна громадянка Львова.

Порошенко Петро – український державний і політичний діяч, підприємець. Народний депутат України III, IV, V та VII скликань, міністр економічного розвитку і торгівлі України, міністр закордонних справ України (9 жовтня 2009 р. – 11 березня 2010 р.). П'ятий і чинний Президент України (з 7 червня 2014 р.).

Стрембіцький Ігор – режисер документального кіно, перший українець, який отримав Золоту пальмову гілку (за короткометражну стрічку «Подорожні» 2005 р.).

Ступка Богдан – український актор театру і кіно, лауреат Шевченківської премії, нагороджений званням «Герой України».

Турчинов Олександр – український політик і державний діяч. З 22 лютого до 27 листопада 2014 р. – Голова Верховної Ради України. Також з 23 лютого по 7 червня 2014 р. – виконувач обов'язків Президента України. З 15 грудня 2014 р. – секретар РНБО.

Шевченко Андрій – український футболіст, володар «Золотого м'яча» у 2004 р. У 2016 р. призначений головним тренером збірної України.

Ющенко Віктор – український політик і державний діяч. У 1990-х рр. очолював правління Національного банку України, з 1999 р. по 2001 р. – Прем'єр-міністр України. У 2004 р. очолив опозиційний блок «Наша Україна». Президент України у 2005 – 2010 рр.

Янукович Віктор – колишній український державний діяч, політик, колишній Президент України (з 25 лютого 2010 р. до 22 лютого 2014 р.). У листопаді 2013 р. ініціював призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, через що розпочались події «Євромайдану». Під час Революції гідності втік з України. Визнаний Верховною Радою України таким, що самоусунувся від виконання своїх конституційних повноважень, а згодом позбавлений звання Президента України спеціальним законом.

Яценюк Арсеній – український політик, економіст і юрист. Голова Верховної Ради з 2007 р. до 2008 р. У 2009 - 2012 рр. очолював політичну партію «Фронт змін». З 2014 р. є лідером партії «Народний фронт». Прем'єр-міністр України з 27 лютого 2014 р. по 14 квітня 2016 р.

Найважливіші події

1990 р., 16 липня – ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.

1990 р., жовтень – «Революція на граніті».

1991 р., 24 серпня – ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України.

1991 р., 19 вересня – відновлена діяльність Києво-Могилянської Академії.

1991 р., 1 грудня – проведення Всеукраїнського референдуму та виборів Президента України.

1991 р., 6 грудня – заснування Збройних Сил України.

1991 р., 8 грудня – підписання угоди про створення Співдружності Незалежних Держав.

1992 р. – створення Української православної церкви Київського патріархату.

1992 р. – затвердження державної символіки: герба, гімну, прапора.

1992 р. – вихід з рублевої зони і введення купоно-карбованців як перехідних розрахункових знаків запровадження паспорта громадянина України.

1994 р., липень – обрання Л. Кучми Президентом України.

1995 р. – обрання України членом Ради Європи (РЄ).

1996 р., 28 червня – ухвалення Конституції України.

1996 р., вересень – запровадження національної грошової одиниці – гривні.

1999 р. – друге обрання Л. Кучми Президентом України.

2000-2001 рр. – кампанія протестів «Україна без Кучми».

2004 р., жовтень – грудень – Помаранчева революція, обрання Президентом України В. Ющенко.

Рубіж 2005 – 2006 рр. – економічний конфлікт між Росією та Україною щодо умов поставок газу в Україну і транзиту газу європейським споживачам.

2006 р. – підписання Універсалу національної єдності і створення «Антикризової коаліції».

2008 р. – вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ). Приєднання до Болонського процесу щодо європейських стандартів освіти.

2010 р., січень – обрання В. Януковича Президентом України.

2013 р., листопад – 2014 р., лютий – Революція гідності, повалення режиму В. Януковича.

2014 р., лютий-червень – тимчасове виконання функцій Президента України О. Турчиновим.

2014 р., березень – анексія Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2014 р., лютий – теперішній час – окупація Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2014 р., квітень – початок конфлікту на Донбасі.

2014 р., квітень – підписано Указ про проведення АТО.

2014 р., червень – обрання П. Порошенка Президентом України.

2014 р., квітень – самопроголошення Донецької і Луганської «народних республік».

2014 р., серпень – широкомасштабне вторгнення кадрових військ збройних сил РФ.

2014 р., березень - червень – підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС).

2014 р., вересень – 2015 р., лютий – Мінські угоди.

2015 р., травень – затверджено Стратегію національної безпеки України.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

з дисципліни «Історія України та української культури»

Основні вимоги до контрольної роботи

- тема роботи обирається за останньою цифрою номера залікової книжки; з трьох можливих варіантів виконується один;
- обсяг роботи 10 сторінок формату А 4;
- контрольна робота включає титульний аркуш, зміст, текст відповідей на запитання варіанта, список використаних джерел;
- варіант роботи містить чотири запитання або завдання: перше потребує визначення кожного з п'яти понять; друге – складання політичного або культурологічного портрета певного діяча; третє і четверте – розкриття змісту питання з історії України та історії української культури відповідно;
- мова виконання – українська.

Варіант 1

1 Дайте визначення поняттям абстракціонізм; автономія; «Будинок з химерами»; гайдамаки; Спілка визволення України.

2 Складіть культурологічний портрет українського першодрукаря Івана Федорова за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші видання;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Основні риси політичного режиму, встановленого в Радянському Союзі в 1930-х рр.

4 Музика і театр періоду Київської Русі.

Варіант 2

1 Дайте визначення поняттям Андріївська церква (м. Київ); «Березневі статті»; «звіриний стиль»; Народний секретаріат; «Просвіта».

2 Складіть політичний портрет гетьмана Кирила Розумовського за схемою:

- роки життя;
- події, пов'язані із ім'ям цієї людини;
- внутрішня політика;
- оцінка його діяльності істориками.

3 Причини та наслідки феодальної роздробленості Київської Русі.

4 Театральне мистецтво в Україні (1920-1930-ті рр.).

Варіант 3

1 Дайте визначення поняттям асиміляція; «Золота пектораль»; Коліївщина; Конотопська битва; Організація українських націоналістів (ОУН).

2 Складіть політичний портрет Михайла Драгоманова за схемою:

- роки життя;
- віхи громадсько-політичного життя;
- оцінка істориками його діяльності.

3 Основні напрями здійснення нової економічної політики в Україні.

4 Християнізація Русі та її значення для розвитку української культури.

Варіант 4

1 Дайте визначення поняттям анімізм; віче; «воєнний комунізм»; протекторат; «розстріляне відродження».

2 Складіть культурологічний портрет Тараса Шевченка за схемою:

- роки життя;
- напрями творчості, найвидатніші твори;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Умови Люблінської унії та її наслідки для українських земель.

4 Трипільська культура та її зв'язок з українською культурою.

Варіант 5

1 Дайте визначення поняттям Головна Руська рада; Директорія; «Коломацькі статті»; «Острозька Біблія»; «сім вільних мистецтв».

2 Складіть політичний портрет Петра Дорошенка за схемою:

- роки життя;
- видатні події пов'язані з ім'ям гетьмана;
- внутрішня і зовнішня політика;
- оцінка гетьманської діяльності істориками.

3 Причини виникнення, джерела формування та характерні риси українського козацтва.

4 Літературний процес в Україні (1920-1930-ті рр.).

Варіант 6

1 Дайте визначення поняттям громади; конституція; рух опору; тотемізм; Українська Гельсінська спілка.

2 Складіть політичний портрет Павла Скоропадського за схемою:

- роки життя;
- історичні події, з якими подіями пов'язана суспільно-політична діяльність гетьмана;
- які посади він обіймав в добу Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.;
- внутрішня і зовнішня політика;
- діяльність П. Скоропадського в оцінках сучасних істориків.

3 Умови Берестейської унії та її наслідки.

4 Музика і театр бароко.

Варіант 7

1 Дайте визначення поняттям гравюра; «козак Мамай»; москвофіли; Революція гідності; українські січові стрільці.

2 Складіть політичний портрет гетьмана Івана Виговського за схемою:

- роки життя;
- події, пов'язані із його ім'ям;
- внутрішня і зовнішня політика;
- оцінка істориками гетьманської діяльності.

3 Німецький окупаційний режим в Україні в роки Другої світової війни.

4 Постать Петра Могили в релігійному та культурному житті України.

Варіант 8

1 Дайте визначення поняттям бароко; Валуєвський циркуляр; перебудова; скіфи, трипільська культура.

2 Складіть культурологічний портрет Івана Котляревського, якого називають «батьком» нової української літератури, за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші досягнення;

- особливості творчої майстерності;
  - внесок в українську і світову культуру.
- 3 Створення Запорозької Січі та її устрій.

4 Архітектура та образотворче мистецтво Галицько-Волинського князівства.

Варіант 9

1 Дайте визначення поняттям Володимирський собор (м. Київ); депортація; дисидентський рух; українська культура; язичництво.

2 Складіть культурологічний портрет Григорія Сковороди за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші твори;
- зміст вчення або концепції;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Причини, характер і рушійні сили Української національної революції 1648-1676 рр.

4 Полемічна література. Іван Вишенський.

Варіант 10

1 Дайте визначення поняттям православні братства; Генеральна військова рада; Люблінська унія; суверенітет, Українська Центральна Рада.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського художника Івана-Георгія Пінзеля за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші мистецькі досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Формування та адміністративний устрій Української козацької держави в другій половині XVII ст.

4 Розвиток освіти та писемності в Київській Русі.

Варіант 11

1 Дайте визначення поняттям більшовики; графіка; десталінізація; полонізація; поляни.

2 Складіть політичний портрет гетьмана Юрія Хмельницького за схемою:

- роки життя;
- події, пов'язані із ім'ям цієї людини;
- внутрішня і зовнішня політика;
- оцінка його діяльності істориками.

3 Українсько-московська угода 1654 р. та її наслідки для України.

4 Література Київської Русі.

Варіант 12

1 Дайте визначення поняттям графіті; історія України; літопис; Помаранчева революція; «Слободищенський трактат».

2 Складіть культурологічний портрет українського композитора, основоположника української класичної музики Миколи Лисенка за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Причини, сутність і наслідки періоду Руїни.

4 Архітектура та образотворче мистецтво в Київській Русі.

Варіант 13

1 Дайте визначення поняттям Кирило-Мефодіївське товариство; кобзарство; магнати; Українська Народна Республіка; «Руська правда».

2 Складіть політичний портрет Михайла Грушевського за схемою:

- роки життя;
- історичні події, пов'язані із ім'ям цієї людини;

- які посади обіймав у добу Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.;
- оцінка істориками його діяльності.

3 Політика українізації 1920-х - на початку 1930-х рр. і її наслідки.

4 Музика і театр (XIV – середина XVII ст.).

Варіант 14

1 Дайте визначення поняттям Грюнвальдська битва; ікона; кирилиця; матеріальна культура; унітарна держава.

2 Складіть політичний портрет Володимира Винниченка за схемою:

- роки життя;
- історичні події, пов'язані з ім'ям цієї людини;
- які посади обіймав у добу Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.;
- оцінка істориками його діяльності.

3 Цілі та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

4 Архітектура та образотворче мистецтво (XIV – середина XVII ст.).

Варіант 15

1 Дайте визначення поняттям братство тарасівців; Генеральний Секретаріат; Гетьманщина; драматургія; плем'я.

2 Складіть культурологічний портрет відомого діяча театрального мистецтва XIX ст. Марка Кропивницького за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші мистецькі досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Внутрішня і зовнішня політика гетьмана Івана Мазепи.

4 Розвиток освіти, книгодрукування, книгописання (XIV – середина XVII ст.).

Варіант 16

1 Дайте визначення поняттям історія; класицизм; Кревська унія; лавра; смерди.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського архітектора Володимира Городецького за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Обмеження та ліквідація царизмом української автономії у XVIII ст.

4 Феномен козацької культури.

Варіант 17

1 Дайте визначення поняттям гуни; духовна культура; мистецтво; НЕП; сталінізм.

2 Складіть політичний портрет Микити Хрущова за схемою:

- роки життя;
- вагомі історичні події;
- лібералізація життя та соціально-економічні реформи М. Хрущова;

- зовнішня політика;

- наукова оцінка його діяльності.

3 Наслідки Другої світової війни для України.

4 Києво-Могилянська академія та її місце в історії української культури.

Варіант 18

1 Дайте визначення поняттям: Берестейська унія; «битва за Дніпро»; Генеральна старшина; меценат; неоліт.

2 Складіть політичний портрет Петра Конашевича-Сагайдачного за схемою:

- роки життя;

- відомі історичні події, пов'язані із життям гетьмана;

- оцінка істориками його діяльності;
- літературні твори про цю історичну постать.
- 3 Причини і наслідки масових репресій в Україні в 1930-х рр.
- 4 Особливості українського бароко.

Варіант 19

1 Дайте визначення поняттям Андрусівське перемир'я; кріпак; неолітична революція; «Товариство українських поступовців»; приватизація.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського вченого Лева Ландау за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші праці;
- напрями наукових досліджень;
- внесок в українську і світову науку.

3 Внутрішня і зовнішня політика гетьмана Павла Скоропадського.

4 Розвиток освіти та науки в Україні (середина XVII – кінець XVIII ст.).

Варіант 20

1 Дайте визначення поняттям: норманська теорія; образотворче мистецтво; продрозкладка; універсал; шляхта.

2 Складіть політичний портрет Івана Самойловича за схемою:

- роки життя;
- видатні події, пов'язані із ім'ям цієї людини;
- внутрішня політика;
- оцінка діяльності гетьмана.

3 Основні напрями діяльності формувань ОУН-УПА в роки Другої світової війни.

4 Втілення ідей бароко в літературі.

Варіант 21

1 Дайте визначення поняттям Генеральна військова канцелярія; нація; Пересопницьке Євангеліє; рейхскомісаріат «Україна»; схизматики.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського дослідника Івана Пулюя за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші наукові досягнення;
- внесок в українську і світову науку.

3 Причини невдалого проведення політики перебудови в Радянському Союзі.

4 Загальна характеристика Просвітництва.

Варіант 22

1 Дайте визначення поняттям Литовські статuti; національна культура; операція «Вісла»; полемічна література; українізація.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського співака та композитора Володимира Івасюка за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші музичні досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську культуру.

3 Українська Центральна Рада та основні підсумки її діяльності.

4 Український модерний театр.

Варіант 23

1 Дайте визначення поняттям Віленський мир; козак; партесний спів; ранньофеодальна монархія; театр «Березіль».

2 Складіть політичний портрет князя Володимира за схемою:

- роки життя;
- реформаторська діяльність князя;
- зовнішня політика;
- внесок у розбудову Київської Русі.

3 Внутрішні та зовнішні передумови проголошення незалежності України в 1991 р.

4 Барокова архітектура, живопис і скульптура.

Варіант 24

1 Дайте визначення поняттям козацький полк; народовці; Народний рух України; шлях з «варяг у греки»; Тимчасовий уряд.

2 Складіть політичний портрет Івана Сірка за схемою:

- роки життя;

- видатні події, пов'язані з ім'ям козацького ватажка;

- оцінка його діяльності істориками.

3 Прийняття Конституції України 1996 р. та її значення для політичного розвитку України.

4 Класицизм в українському мистецтві.

Варіант 25

1 Дайте визначення поняттям «Конституція і пакти прав і вільностей Війська Запорозького»; махновці; печеніги; поліс; українофільство.

2 Складіть політичний портрет Богдана Хмельницького за схемою:

- роки життя;

- видатні події, пов'язані з ім'ям гетьмана;

- державотворча та військова діяльність;

- внутрішня і зовнішня політика;

- оцінка його діяльності істориками.

3 Причини голоду в Україні 1932 – 1933 рр. і його наслідки для української нації.

4 Стиль рококо в Україні.

Варіант 26

1 Дайте визначення поняттям демократія; культура; Українська Держава (1918 р.); фреска; цивілізація.

2 Складіть культурологічний портрет відомого українського режисера Сергія Параджанова за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші мистецькі досягнення;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і світову культуру.

3 Систему вищих органів державної влади незалежної України.

4 Григорій Сковорода – геній українського бароко.

Варіант 27

1 Дайте визначення поняттям Гетьманат; Емський указ; опозиція; Слобідська Україна (Слобожанщина); шістдесятництво.

2 Складіть політичний портрет князя Данила Галицького за схемою:

- роки життя;
- прихід до влади;
- внутрішня політика;
- зовнішня політика;
- внесок у процес українського державотворення.

3 Внутрішні й зовнішні причини поразки української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.

4 Культура античних міст-держав Північного Причорномор'я.

Варіант 28

1 Дайте визначення поняттям громадянська війна; Карпатська Україна; реєстрове козацтво; українська діаспора; християнство.

2 Складіть політичний портрет князя Ярослава Мудрого за схемою:

- роки життя і правління;
- внутрішня політика;
- зовнішня політика;
- внесок у розбудову держави Київська Русь.

3 Основні ідеї Конституції гетьмана Пилипа Орлика.

4 Функції культури.

Варіант 29

1 Дайте визначення поняттям: варвари; гуманізм; зимівник; Магдебурзьке право; українське бароко.

2 Складіть політичний портрет Миколи Скрипника за схемою:

- роки життя;
- державотворча діяльність;
- оцінка його державницької діяльності істориками.

3 Підсумки та уроки Помаранчевої революції 2004 р. в Україні.

4 Культура і цивілізація.

Варіант 30

1 Дайте визначення поняттям Західноукраїнська Народна Республіка; парсунний живопис; продподаток; Руїна; садово-паркова культура.

2 Складіть культурологічний портрет Богдана Ступки за схемою:

- роки життя;
- найвидатніші ролі;
- особливості творчої майстерності;
- внесок в українську і європейську культуру.

3 Причини і спрямованість Революції гідності в Україні.

4 Духовна та матеріальна культура.

ЗАПИТАННЯ

**для підготовки до екзамену з дисципліни
«Історія України та української культури»**

1 Предмет і функції історії України та української культури.

2 Функції культури.

3 Джерела вивчення історії України та української культури.

4 Первісні релігійні вірування.

- 5 Язичницькі вірування східних слов'ян.
- 6 Мистецтво трипільської культури.
- 7 Античні міста-держави Північного Причорномор'я.
- 8 Перші держави на території України. Скіфська держава.
- 9 Скіфський звіриний стиль.
- 10 Східнослов'янські племена в VII-IX ст. Передумови створення держави.
- 11 Слов'янська писемність: походження та розвиток.
- 12 Виникнення держави Київська Русь.
- 13 Основні етапи політичної історії Київської Русі.
- 14 Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі.
- 15 Архітектура Київської Русі.
- 16 Література і освіта в Київській Русі.
- 17 Галицько-Волинське князівство.
- 18 Становище українських земель під владою Великого князівства Литовського в другій половині XIV- першій половині XVI ст.
- 19 Становище українських земель під владою Речі Посполитої в другій половині XVI - першій половині XVII ст.
- 20 Виникнення українського козацтва.
- 21 Люблінська унія та її наслідки для України.
- 22 Берестецька унія 1596 р.
- 23 Створення Запорозької Січі та її адміністративний устрій.
- 24 Діяльність гетьмана Петра Сагайдачного.
- 25 Причини, характер, рушійні сили Української революції 1648-1676 рр.
- 26 Богдан Хмельницький як політик, полководець, дипломат.
- 27 Хід і наслідки визвольної боротьби українців у 1648-1654 рр.
- 28 Формування та адміністративний устрій Української козацької держави в другій половині XVII ст.
- 29 Період Руїни: причини, сутність, наслідки.
- 30 Утворення та розвиток Слобідської України в другій половині XVII-першій половині XVIII ст.
- 31 Києво-Могилянська академія.

- 32 Історична оцінка діяльності гетьмана Івана Мазепи.
- 33 Архітектура українського бароко.
- 34 Григорій Сковорода – просвітитель, філософ, поет.
- 35 Обмеження та ліквідація царизмом української автономії у XVIII ст.
- 36 Козацькі літописи.
- 37 Соціально-економічне та політичне становище українських земель у XIX ст.
- 38 Розвиток освіти наприкінці XVIII – на початку XIX ст.
- 39 Українська архітектура кінця XVIII – першої половини XIX ст.
- 40 Діяльність гуртка “Руська трійця”.
- 41 Цілі та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
- 42 Революція 1848-1849 рр. в Австро-Угорщині та її значення для західноукраїнських земель.
- 43 Творчість Т. Г. Шевченка – поета.
- 44 Створення та діяльність громад в Україні (60-ті рр. XIX ст.)
- 45 Становлення театрального мистецтва в XIX ст. «Театр корифеїв».
- 46 Образотворче мистецтво другої половини XIX ст.
- 47 Створення перших українських політичних партій на рубежі XIX-XX ст.
- 48 Архітектура другої половини XIX ст.
- 49 Українська мова і література XIX ст.
- 50 Столипінська аграрна реформа та її значення для України.
- 51 Створення Центральної Ради в Україні та перший етап її діяльності.
- 52 Третій і четвертий Універсали Центральної Ради та їх роль у становленні української держави.
- 53 Основні напрями внутрішньої політики Центральної Ради.
- 54 Держава гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.).
- 55 Освіта, наука, мистецтво за часів Української Держави (1918 р.).
- 56 Створення та діяльність Західноукраїнської Народної Республіки.

- 57 Боротьба Директорії за українську державність.
- 58 Причини поразки Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.
- 59 Сутність і наслідки нової економічної політики в Україні.
- 60 Створення Союзу РСР. Формальний і реальний статус УСРР в СРСР.
- 61 Політика українізації 1923-1932 рр.
- 62 Політика індустріалізації в Україні в 1920-ті – 1930-ті рр.
- 63 Політика колективізації в Україні.
- 64 Наслідки колективізації. Голод 1932-1933 рр. в Україні.
- 65 Встановлення тоталітарного режиму в Україні в 1930-ті рр.
- 66 Політика радянської влади в галузі освіти в 1920-ті-1930-ті рр.
- 67 Українське кіно 1920-х-1930-х рр.
- 68 Літературні об'єднання 1920-30-х рр.
- 69 «Розстріляне відродження».
- 70 Театральне мистецтво в 1920-ті рр.
- 71 Українське кіно 1920-х-1930-х рр.
- 72 Виникнення та діяльність ОУН. Українська повстанська армія.
- 73 Пакт Молотова-Ріббентропа та його наслідки для України.
- 74 Включення західноукраїнських земель до складу СРСР у 1939-1940 рр.
- 75 Україна в планах нацистської Німеччини. Окупаційний режим в Україні.
- 76 Рух Опору в Україні в 1941-1944 рр.
- 77 Наслідки Другої світової війни для України.
- 78 Соціально-політичні та культурні процеси в Україні у другій половині 1950-х – 1960-х рр.
- 79 «Шістдесятники» в боротьбі за національно-культурне відродження України.
- 80 Дисидентський рух в Україні в 1950-х – 1980-х рр.
- 81 Особливості перебудови в Україні у другій половині 1980-х рр. Причини невдач реформ.
- 82 Становлення багатопартійності в Україні в 90-ті рр. ХХ ст.

83 Акт проголошення незалежності України та його історичне значення.

84 Прийняття Конституції України 1996 р.

85 Помаранчева революція 2004 р. в Україні: сутність і наслідки.

86 Революція гідності 2013-2014 рр в Україні: сутність і значення.

87 Здійснення курсу України на європейську інтеграцію.

88 Основні напрями сучасної зовнішньої політики України.

89 Тенденції розвитку сучасної української культури.

90 Анексія Криму Російською Федерацією. Російська збройна агресія на Сході України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Бойко, О. Д. Історія України [Текст]: навч. посібник / О. Д. Бойко. – 5-те вид., доп. – К.: Академвидав, 2014. – 720 с.

2 Бойко, О. Д. Нариси з новітньої історії України (1985-1991 рр.) [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / О. Д. Бойко. – К.: Кондор, 2004. – 358 с.

3 Бокань, В. Історія культури України [Текст]: навч. посібник / В. Бокань, Л. Польовий. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.

4 Верстюк, В. Ф. Українська Центральна Рада [Текст]: навч. посібник / В. Ф. Верстюк. – К.: Вид-во «Заповіт», 1997. – 344 с.

5 Брайчевський, М. Вступ до історичної науки [Текст]: навч. посібник / М. Брайчевський. – К.: «КМ Academia», 1995. – 168 с.

6 Воронянський, О. В. Історія України [Текст]: навч. посібник / О. В. Воронянський. – Харків: Парус, 2008. – 543 с.

7 Голобуцький, В. Запорозьке козацтво [Текст] / В. Голобуцький. – К.: Вища школа, 1994. – 539 с.

8 Горобець, В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654-1665 [Текст] / В. Горобець. – К.: Інститут історії України, 2001. – 533 с.

9 Горобець, В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII - першої чверті XVIII ст. [Текст] / В. Горобець. – К.: Інститут історії України, 1995. – 70 с.

10 Греченко, В. А. Історія України. Модульний курс [Текст]: навч. посібник / В. А. Греченко. – Харків: Торсінг плюс, 2009. – 383 с.

11 Грицак, Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ століття [Текст]: навч. посібник / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.

12 Грушевський, М. Хто такі українці і чого вони хочуть? [Текст] / М. Грушевський. – К.: Товариство «Знання України», 1991. – 240 с.

13 Закович, М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура [Текст]: навч. посібник / М. М. Закович. – К.: Знання, 2007. – 567 с.

14 Залізняк, Л. Нариси стародавньої історії України [Текст] / Л. Залізняк. – К.: Абрис, 1994. – 254 с.

15 Історія України [Текст]: універсальний ілюстрований довідник / упоряд. В. К. Губарєв. – Харків: БАО, 2008. – 576 с.

16 Історія України в особах: ІХ – ХVІІІ ст. [Текст] / В. Замлинський, І. Войцехівська, В. Галаган [та ін.]. – К.: Україна, 1993. – 369 с.

17 Історія України [Текст]: навч.- метод. посібник для семінарських занять / В. М. Литвин, А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник [та ін.]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 460 с.

18 Історія української культури [Текст]: курс лекцій / Л. В. Анучина, О. В. Бурлака, О. А. Лисенко [та ін.]. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. – 408 с.

19 Історія української культури [Текст]: навч. посібник / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 408 с.

20 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1136 с.

21 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 2. Українська культура ХІІІ – першої половини ХVІІ століть. – К.: Наукова думка, 2001. – 846 с.

22 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини ХVІІ – ХVІІІ століть. – К.: Наукова думка, 2003. – 1246 с.

23 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 4. Книга 1. Українська культура першої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2008. – 1008 с.

24 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 4. Книга 2. Українська культура другої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2005. – 1293 с.

25 Історія української культури [Текст]: У п'яти томах. Т. 5. Книга 1. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. – К.: Наукова думка, 2011. – 862 с.

26 Касьянов, Г. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії [Текст] / Г. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.

27 Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів [Текст] / упоряд. Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; відп. ред. С. В. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 1992. – 736 с.

28 Кордон, М. В. Українська та зарубіжна культура [Текст]: курс лекцій / М. В. Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 576 с.

29 Кормич, Л. І. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття [Текст]: навч. посібник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Харків: Одиссей, 2002. – 479 с.

30 Костюк, Г. Сталінізм в Україні (Генеза і наслідки) [Текст] / Г. Костюк. – К.: Смолоскип, 1995. – 508 с.

31 Котляр, М. Історія України в особах: Давньоруська держава [Текст] / М. Котляр. – К.: «Україна», 1996. – 238 с.

32 Котляр, М. Шляхами віків [Текст]: довідник з історії України / М. Котляр, С. Кульчицький. – К.: Україна, 1993. – 380 с.

33 Мала енциклопедія етнодержавознавства [Текст] / редкол. Ю. І. Римаренко (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

34 Малий словник історії України [Текст] / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода [та ін.]. – К.: Либідь, 1997. – 464 с.

35 Мироненко, О. М. Українське державотворення: невитребуваний потенціал [Текст]: словник-довідник / О. М. Мироненко, Ю. І. Римаренко, Б. І. Усенко, В. А. Чехович; за ред. О. М. Мироненка. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

36 Моця, О. Київська Русь: від язичництва до християнства [Текст] / О. Моця, В. Ричка. – К.: Глобус, 1996. – 219 с.

37 Остафійчук, В. Ф. Історія України: сучасне бачення [Текст]: навч. посібник / В. Ф. Остафійчук. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 422 с.

38 Палій, О. 25 перемог України [Текст] / О. Палій. – 3-тє вид. – К.: К.І.С., 2016. – 120 с.

39 Пасічник, М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи [Текст]: навч. посібник / М. С. Пасічник. – 2-ге вид., стереотип.– К.: Знання, 2006. – 735 с.

40 Підкова, І. З. Довідник з історії України [Текст] / І. З. Підкова, Р.М. Шуст. – К.: Генеза, 2002. – Т. 1-3.

41 Попович, М. Нарис історії культури України [Текст] / М. Попович. – К.: «АртЕк», 1998. – 728 с.

42 Реєнт, О. Україна в імперську добу (XIX - поч. XX ст.) [Текст] / О. Реєнт. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 340 с.

43 Світлична, В. В. Історія України [Текст]: навч. посібник / за ред. В. В. Світлична; Ю. М. Алексєєва. – К.: Каравела, 2015. – 392 с.

44 Слюсаренко, А. Україна в роки Другої світової війни [Текст]: навч. посібник для студ. іст. фак-тів / А. Слюсаренко, І. Патриляк, М. Боровик. – К.: [б. в.], 2009. – 447 с.

45 Смолій, В. Богдан Хмельницький: Хроніка життя та діяльності [Текст] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Либідь, 1994. – 502 с.

46 Смолій, В. А. Українська державна ідея XVII - XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Вид. дім "Альтернативи", 1997. – 368 с.

47 Субтельний, О. Мазепинці: Український сепаратизм на початку XVIII ст. [Текст]: пер. з англ. / О. Субтельний;– К.: Либідь, 1994. – 240 с.

48 Толочко, П. Київська Русь [Текст] / П. Толочко. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.

49 Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси [Текст]: у 2-х кн. / ред. кол. В. А. Смолій (голова колегії) – К.: Наукова думка, 2011. Кн. 1 – 735 с.; Кн. 1.

50 Україна крізь віки [Текст]: т. 3. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – К.: Альтернативи, 1998. – 336 с.

51 Україна крізь віки [Текст]: т. 4. Київська Русь / О. П. Толочко, П. П. Толочко. – К.: Альтернативи, 1998. – 352 с.

52 Україна крізь віки [Текст]: т. 5. Галицько-Волинська Русь / М.Ф. Котляр. – К.: Альтернативи, 1998. – 336 с.

53 Україна крізь віки [Текст]: т. 6. Україна під татарами і Литвою / О. В. Русина. – К.: Альтернативи, 1998. – 320 с.

54 Україна крізь віки [Текст]: т. 7. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.

55 Україна крізь віки [Текст]: т. 8. Гетьманська Україна / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.

56 Україна крізь віки [Текст]: т. 9. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К.: Альтернативи, 1998. – 336 с.

57 Україна крізь віки [Текст]: т. 10. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Рєєнт. – К.: Альтернативи, 1998. – 320 с.

58 Україна крізь віки [Текст]: т. 11. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с.

59 Україна крізь віки [Текст]: т. 12. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) / М. В. Коваль. – К.: Альтернативи, 1999. – 330 с.

60 Україна крізь віки [Текст]: т. 13. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.

61 Україна крізь віки [Текст]: т. 14. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / В. М. Литвин. – К.: Альтернативи, 2000. – 360 с.

62 Феномен Петра Могили: Біографія. Діяльність. Позиція [Текст] / В. Климов [та ін.]. – К.: Дніпро, 1996. – 270 с.

63 Хижняк, З. І. Історія Києво-Могилянської академії [Текст] / З. І. Хижняк. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 184 с.

64 Шевнюк, О. Л. Українська та зарубіжна культура [Текст]: навч. посібник / О. Л. Шевнюк. – 2-ге вид. – К.: Знання України, 2003. – 277 с.

65 Шевчук, В. П. Історія української державності [Текст]: курс лекцій. / В. П. Шевчук, М. Г. Тараненко. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

66 Шейко, В. М. Історія української культури [Текст]: навч. посібник / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2009. – 413 с.

67 Юрій, М. Ф. Історія України [Текст]: навч. посібник / М. Ф. Юрій. – К.: КДТЕУ, 2000. – 216 с.

68 Яковенко, Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України [Текст] / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2006. – 584 с.

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

1 Електронна бібліотека підручників. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books.html>.

2 Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/kulturologiya/>.

3 Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/>.

4 Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. – Режим доступу: <http://history.vn.ua/book/>.

